

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS KATEDRA

KRISTINA ŠUKELYTĖ
EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

**DARBUOTOJO ŠEIMOS NARIAI IR JŲ TEISĖS, IŠPLAUKIANČIOS IŠ LAISVO
ASMENŲ JUDĖJIMO**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
doc. dr. Ignas Vėgėlė

Konsultantas –
Dokt. Inga Daukšienė

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS	3
I. DARBUOTOJO ŠEIMOS NARIŲ ĮTRAUKIMO Į LAISVO ASMENŲ JUDĖJIMO SRITĮ TEISINIS PAGRINDAS	7
II. DARBUOTOJO ŠEIMOS NARIŲ KATEGORIJOS	12
2. 1. Sutuoktinis	12
2. 2. Partneris, su kuriuo darbuotojas sudarė registruotą partnerystę	20
2. 3. Kiti šeimos nariai	24
2. 4. Kiti asmenys, galintys naudotis darbuotojo šeimos nariams suteikiamomis teisėmis.....	26
III. DARBUOTOJO ŠEIMOS NARIAMS SUTEIKIAMOS TEISĖS	29
3. 1. Teisė išvykti ir teisė atvykti	29
3. 2. Teisė apsigyventi valstybėje narėje	33
3. 2. 1. Teisė gyventi šalyje iki 3 mėnesių	33
3. 2. 2. Teisė gyventi šalyje ilgiau kaip 3 mėnesius	34
3. 2. 3. Nuolatinio gyvenimo šalyje teisė	37
3. 3. Teisė būti nediskriminuojamam dėl pilietybės	40
3. 4. Teisė įsidarbinti arba savarankiškai dirbti	42
3. 5. Teisė gauti socialines ir mokesčines lengvatas	44
3. 6. Teisė mokytis priimančiojoje valstybėje narėje	48
IŠVADOS	53
Naudotos literatūros sąrašas	55
Santrauka	62
Summary	63

IVADAS

Laisvas asmenų judėjimas – viena iš keturių Europos Bendrijoje (toliau tekste – Bendrija, EB) užtikrinamų laisvių. Tam, kad bendroji rinka galėtų tinkamai veikti ir pasiektų optimalių rezultatų, yra būtinas nuoseklus visų keturių rinkos laisvių reglamentavimas. Europos Bendrijos Steigimo sutarties (toliau tekste – EBS, Sutartis)¹ 39 straipsnis suteikia galimybę ekonomiškai aktyviems Europos Sąjungos (toliau tekste – Sąjunga, ES) piliečiams laisvai pasirinkti, kurioje valstybėje narėje realizuoti savo teises. Ši laisvė turi būti įgyvendinama nediskriminuojant asmenų dėl pilietybės įdarbinimo, darbo užmokesčio ir kitų darbo ir užimtumo sąlygų atžvilgiu. Nors pati Sutartis to nenumato, laisvo darbuotojų judėjimo subjektai – ne vien darbuotojai. Darbuotojo teisė būti lydimam šeimos, o tuo pačiu ir pačių šeimos narių teisės, kurias jie gali įgyvendinti lydėdami darbuotoją, yra paliktos reglamentavui antriniuose teisės aktuose. Šeimos narių teisės savo prigimtimi yra išvestinės. Pagrindinė teisė priklauso pačiam darbuotojui. Tačiau tam, kad ji būtų įgyvendinama tinkamai ir nediskriminuojant, būtina pašalinti bet kokias kliūtis. Viena tokių galimų kliūčių – sąlygų būti lydimam šeimos nesudarymas. Taigi, matome, kad šeimos nariams suteikiamos teisės yra priklausančios nuo pagrindinės. Šios teisės kai kurių autorių įvardijamos kaip „parazitinės“, kadangi jos atsiranda ir egzistuoja pagrindinės teisės pagrindu.² Ir nors pagrindinė ir būtina šių teisių atsiradimo sąlyga – darbuotojo statuso buvimas, įdomu tai, kad darbuotojo šeimos narių teisės tam tikromis sąlygomis išlieka net ir pasibaigus darbuotojo darbo santykiams.

Darbo temos aktualumas ir problematika. Temos aktualumą pirmiausia nulemia socialiniai veiksniai, o būtent ES integracija, įvykusi ir dar numatoma Sąjungos plėtra. 2004 metų pavasarį įvykę pokyčiai palietė keturias rinkos laisves. Pastarasis integracinis etapas, kurio metu Europos Sąjunga, prieš tai jungusi 15 valstybių narių, dabar pasipildė dar dešimčia, padidino migracijos srautus, kuriuos lemia skirtingas valstybių narių ekonomikos lygis. Taigi, kartu su darbuotojų judėjimo problemomis, kyla ir jų šeimos narių, jiems suteikiamų teisių klausimai.

Be to, temos aktualumą ir problematiką lemia ir svarbūs pokyčiai šio klausimo reglamentavimo srityje. 2004 m. balandžio 29 d. buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje³. Ši Direktyva pakoregavo iki tol galiojusį reglamentavimą – panaikino 9 direktyvas ir iš dalies pakeitė reglamentą. Valstybės narės turėjo iki 2006 m.

¹ Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo Sutartis. 12002E. Valstybės žinios, 2004 01 03, Nr. 2-2.

² Craig P., de Burca G. EU Law: text, cases and materials. Oxford: Oxford Univeristy Press, 2003. P. 739; Coles J. Law of the European Union. Old Bailey Press, London. 2005. P. 221.

³ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje. 2004 m. balandžio 29 d. (OL L 158, 2004 4 30, p. 77—123)

balandžio 30 d. patvirtinti įstatymus ir kitus teisės aktus, kurie įgyvendintų šią direktyvą. Taigi šie svarbūs pokyčiai Bendrijų teisės aktuose reikalauja detalaus naujai įsigaliojusios direktyvos nuostatų ištyrimo darbuotojo šeimos narių atžvilgiu, pokyčių analizės ir vertinimo. Ši direktyva ne tik susistemina ir apibendrina senuosius teisės aktus, bet ir įveda naujovių. Todėl būtinas naujų sąvokų ir institutų (pavyzdžiui, tokių kaip partnerystė) aptarimas. Šiame darbe dėmesys bus skiriamas ne tik jau išryškėjusioms problemoms, tačiau bus bandoma pažvelgti ir į galimus probleminius klausimus ateityje.

Vis labiau akcentuojant Europos pilietybės principą, darbuotojo šeimos narių, esančių valstybės narės piliečiais, judėjimas Bendrijoje praktikoje tampa mažiau problematiškas. Tačiau svarbu yra aptarti šeimos narius, esantiems valstybės narės piliečiais ir šeimos narius, esantiems trečiųjų valstybių piliečiais, suteikiamų teisių skirtumus bei juos įvertinti.

Temos ištyrimo lygis. Kol kas teisinėje literatūroje nėra itin daug darbų, kuriuose būtų iš esmės nagrinėjama ši tema. Autoriai daugiau dėmesio skiria darbuotojui suteikiamoms teisėms, atskirai neapartinėdami darbuotojo šeimos narius suteikiamų teisių.

Didžiosios Britanijos mokslininkai W. Cairns ir A. Tatham savo darbuose per Europos Teisingumo Teismo (toliau tekste – Teismas, ETT) praktiką tiria darbuotojų ir jų šeimos narių teisių prigimtį, turinį ir apimtį.⁴

C. Barnard tiria sutuoktinių, atskirai gyvenančių sutuoktinių, formaliai išsiskyrusių sutuoktinių klausimus laisvame darbuotojų judėjime. Autorė taip pat nagrinėja asmens, priklausomo nuo darbuotojo, sąvokos ribas, išlaikymo fakto klausimus.⁵ Knygoje “The law of the single European market” be kitų klausimų yra aptarta ir darbuotojo šeimos narių teisė imtis veiklos priimančiojoje valstybėje narėje.⁶

P. Craig ir G. de Burca kalba apie taip vadinamas “vidaus situacijas”, kai ETT atsisako spręsti ginčą, motyvuodamas tuo, kad tokios situacijos priklauso nacionalinių valstybių narių teismų jurisdikcijai.⁷

Organizacijos ir autoriai, kovojantys už homoseksualų teises daugiausia pasisako santuokos sampratos, partnerystės klausimais laisvo asmenų judėjimo šviesoje. Žymiausias tokių autorių – daktaras M. Bell, kurio tyrimais taip pat bus remiamasi šiame darbe. M. Bell tiria, kaip kai kuriose ES šalyse priimti teisės aktai, reglamentuojantys tos pačios lyties asmenų santuoką ar partnerystę dera su EB teisės aktais, reguliuojančiais laisvą darbuotojų ir jų šeimos narių

⁴ W. Cairns. Europos Sąjungos įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999;

A. F. Tatham. Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999.

⁵ C. Barnard. EC Employment law. Oxford New York: Oxford University Press, 2000.

⁶ C. Barnard, J. Scott. The law of the single European market: unpacking the premises. Oxford Portland: Hart Publishing, 2002.

⁷ P. Craig, G. de Burca. EU Law: text, cases and materials. Oxford: Oxford University Press, 2003.

judėjimą Europos Bendrijoje.⁸ Galime teigti, kad šiuo klausimu literatūroje dominuoja vienpusiškas požiūris. Iš čia atsiranda poreikis pasverti problemą ir kitais aspektais.

Paminėtina ir tai, jog beveik visų šių darbų teisinis pagrindas yra EB teisės aktai, kuriuos naikina arba iš dalies keičia naujoji Direktyva 2004/38/EB. Todėl kyla poreikis tirti naujų teisinių reglamentavimų darbuotojo šeimos narių atžvilgiu.

Tarp naujausių darbų, kuriuose atsižvelgiama į Direktyvos 2004/38/EB nuostatas, paminėtini Plymuto universiteto dėstytojos J. Coles darbas „Law of the European Union“⁹, Londone teisę dėstančio D. Chalmers – „European Union law“¹⁰, taip pat T. Storey ir Ch. Turner „Unlocking EU Law“¹¹ ir kiti darbai.

Darbo tikslas. Išanalizuoti darbuotojo šeimos narių sąvoką, ir šių asmenų teises, išplaukiančias iš laisvo darbuotojų judėjimo ir įvertinti teisinį šių klausimų reglamentavimą bei ETT praktiką.

Darbo objektas. Darbuotojo šeimos narių institutas EB teisėje.

Darbo dalykas. Darbuotojo šeimos narių kategorijos ir šiems asmenims suteikiamų teisių įgyvendinimo praktika.

Darbo uždaviniai. Darbo tikslas padiktuoja tokius uždavinius:

1. Išsiaiškinti darbuotojo šeimos narių įtraukimo į laisvo asmenų judėjimo sritį priežastis.
2. Tiriant atskiroms darbuotojo šeimos narių kategorijoms būdingas savybes, atskleisti darbuotojo šeimos nario sampratą.
3. Pritaikant teisinių dokumentų ir mokslinės literatūros analizės metodus, išanalizuoti darbuotojo šeimos nariams suteikiamų teisių turinį, šių teisių ypatumus.
4. Išanalizuoti svarbiausias ETT bylas šio darbo temos klausimais.
5. Išanalizavus ETT praktiką ir pritaikius apibendrinimo metodą, pateikti išvadas apie dažniausiai kylančias problemas ir klausimus, dėl kurių dažniausiai yra kreipiamasi į Teismą. Įžvelgti reglamentavimo trūkumus, pateikti savo nuomonę, vertinimus.

Darbo metodai.

- Pagrindinis darbe taikomas metodas – dokumentų analizės metodas – bus panaudotas tiriant teisės aktų nuostatas bei Teismo praktiką.
- Lyginamosios analizės metodas kompleksiskai su dokumentų analizės metodu bus naudojamas tiriant Teismo pozicijos raidą konkrečiais klausimais.

⁸ M. Bell. *Anti-discrimination law and the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2002; Bell M. *EU Directive on free movement and same-sex families: guidelines on the implementation process*. Iuga-Europe. Brussels, 2005.

⁹ Coles J. *Law of the European Union*. Old Bailey Press, London. 2005.

¹⁰ D. Chalmers, C. Hadjiemmanuil, G. Monti, A. Tomkins. *European Union law. Text and materials*. Cambridge University Press., New York, 2006.

¹¹ Storey T., Turner Ch. *Unlocking EU Law*. Hodder Arnold, 2005.

- Mokslinės literatūros analizės metodas bus taikomas tam, kad išsiaiškintume kitų autorių nuomonę, poziciją nagrinėjamaais klausimais, ir ją įvertintume.
- Apibendrinimo metodas bus naudojamas apibendrinant bylų analizę, teorines koncepcijas bei darant galutines darbo išvadas.

Darbo struktūra. Darbą sudaro trys dalys. Pirmoji dalis skirta nustatyti darbuotojo šeimos narių įtraukimo į laisvo asmenų judėjimo sritį teisinį pagrindą. Antroje – analizuojamos atskiroms darbuotojo šeimos narių kategorijoms būdingos savybės. Be ETT praktikos, gilinamasi į skirtingų autorių, mokslininkų nuomones, sprendžiami labiau teoriniai, diskusiniai klausimai. Trečios dalies tikslas – ištirti, kokias teises ir kokia apimtimi darbuotojo šeimos nariams suteikia EB teisė. Todėl didžiausias dėmesys skiriamas teisės aktų analizei ir, svarbiausia, – Teismo praktikai. Pati ETT praktika yra svarbiausias šaltinis kuriant naujus ir keičiant senus teisės aktus, todėl analizuojant ją galima iširti, kodėl buvo priimta viena ar kita konkrečios direktyvos ar reglamento nuostata, ir tiksliau suprasti, kaip tas nuostatas reikia interpretuoti, išsiaiškinti, kokia apimtimi ES siekia suteikti konkrečias teises EB darbuotojo šeimos nariams.

I. DARBUOTOJO ŠEIMOS NARIŲ ĮTRAUKIMO Į LAISVO ASMENŲ JUDĖJIMO SRITĮ TEISINIS PAGRINDAS

Pirminė Europos Bendrijos teisė, o tiksliau EB Steigimo sutartis, nemini darbuotojo šeimos narių, tačiau šių asmenų teises reglamentuoja antrinės teisės aktai – reglamentai ir direktyvos. 1968 m. priimto Reglamento (EEB) Nr. 1612/68¹² (toliau tekste – Reglamentas) I dalies 3 skyriuje buvo išvardintos darbuotojo šeimos narių kategorijos, nustatyta sutuoktinių ir vaikų teisė imtis veiklos ir vaikų teisė mokytis priimančiosios valstybės narės teritorijoje. Atsižvelgiant į Europos Teisingumo Teismo praktiką, susiklosčiusią per kelis dešimtmečius, taip pat besikeičiant valstybių narių šeimos teisės šakos nacionalinėms nuostatomis, 2004 m. priimta Direktyva 2004/38/EB (toliau tekste – Direktyva) pakeitė minėtus straipsnius, palikdama galioti nepakeistą tik Reglamento 12 str., nustatantį darbuotojo vaikų teisę būti priimtiems į mokymo įstaigas. Tuo tarpu nuostatos, reglamentuojančios darbuotojo šeimos narių kategorijas ir jų teisę dirbti, su tam tikrais pakeitimais buvo perkeltos į naująją direktyvą. Svarbu pažymėti ir tai, kad Reglamente (EEB) Nr. 1612/68 lieka galioti 7(2) str., numatantis darbuotojų teisę naudotis tokiomis socialinėmis ir mokestinėmis lengvatomis, kokiomis naudojasi priimančiosios valstybės narės piliečiai. Trečioje šio darbo dalyje bus aiškinamasi, kodėl ši nuostata galioja ir darbuotojo šeimos nariams. Naujoji Direktyva 2004/38/EB taip pat nustato darbuotojų bei jų šeimos narių teisę atvykti, apsigyventi priimančiojoje valstybėje narėje, taip pat nuolatinio apsigyvenimo teisę, kuri tam tikrais atvejais galima net ir pasibaigus darbuotojo darbo santykiams. Šioje direktyvoje taip pat numatomas vienodo traktavimo principas, galiojantis visiems šeimos nariams. Ši Direktyva yra skirta ne vien EB darbuotojams ir jų šeimos nariams. Ji nustato visų Europos Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teises. Maastrichto sutartimi dėl Europos Sąjungos įvedus į EB Sutartį „Europos pilietybės“ sąvoką, buvo vis labiau linkstama į sektorinio laisvo asmenų judėjimo reglamentavimo atsisakymą. Iki tol buvę Bendrijos instrumentai, atsikirai skirti darbuotojų, savarankiškai dirbančių asmenų, studentų ir kitų nedirbančių asmenų judėjimui, Direktyva 2004/38/EB buvo persvarstyti ir susisteminti į bendrą teisės aktą tam, kad būtų supaprastinta ir sustiprinta visų Sąjungos piliečių laisvo judėjimo ir apsigyvenimo teisė. Todėl šia direktyva yra iš dalies keičiamas Reglamentas (EEB) Nr. 1612/68 ir naikinamos devynios direktyvos iki tol reglamentavusios atskirų ES piliečių grupių teises. Taigi ši direktyva paremta poreikiu harmonizuoti teisės aktus ir glaudžiau juos susieti su Europos pilietybės koncepcija.

Kalbant apie laisvą darbuotojų judėjimą, EBS 39 str., įtvirtinantis darbuotojų judėjimo laisvę Bendrijoje, kelia du reikalavimus asmeniui: būti vienos iš valstybių narių piliečiu, ir būti

¹² Tarybos reglamentas dėl laisvo darbuotojų judėjimo Bendrijoje (EEB) Nr. 1612/68. 1968 m. spalio 10d. (OL L 245, 1992 8 26, p. 1)

ekonomiškai aktyviu. Direktyva 2004/38/EB yra skirta Sąjungos piliečiams ir jų šeimos nariams. Viena iš „darbuotojo“ sąvokos sąlygų yra pilietybės kriterijus, taigi ši direktyva ir yra pagrindinis teisės aktas nustatantis darbuotojo ir jo šeimos narių teises, susijusias su atvykimu ir apsigyvenimu valstybių narių teritorijoje. Naujojoje direktyvoje ekonominis kriterijus blanksta prieš pilietybės kriterijų. Kaip pastebi Joanne Coles, knygos „Law of the European Union“ autorė, „pilietybės instituto raida, Sutarties ir antrinių teisės aktų aiškinimo plėtotė, vykdoma ETT, nulėmė tai, kad reikalavimas būti ekonomiškai aktyviu pasidarė nebe toks svarbus. Šią raidą ir atspindi Direktyva.“¹³ Reikalavimas būti vienu iš Sąjungos valstybių narių piliečiu negalioja darbuotojo šeimos nariams. Savo teises šie asmenys įgyvendina nepriklausomai nuo pilietybės. Reglamento Nr. 1612/68 nuostatos, skirtos darbuotojų šeimoms, tiesiogiai nusakė sąlygą „nepriklausomai nuo jų pilietybės“¹⁴. Ir nors Direktyvoje 2004/38/EB tokios sąlygos nebeliko, skaitant kitus Direktyvos straipsnius yra aišku, kad darbuotojo šeimos nariai naudojami jiems skirtomis teisėmis būdami tiek vienos iš ES valstybės narės piliečiais, tiek bet kokios kitos valstybės narės piliečiais. Skiriasi tam tikri administraciniai formalumai, taikomi ES piliečių ir trečiųjų valstybių piliečių judėjimui ES teritorijoje. Kitas Direktyvos naujoves aptarsime nagrinėdami atskiras šeimos narių kategorijas ir jiems suteikiamas teises.

Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 883/2004 dėl socialinės apsaugos sistemų koordinavimo¹⁵ yra taip pat svarbus šaltinis kalbant apie darbuotojo šeimos narių teises.

Egzistuoja kelios darbuotojo šeimos nariams suteikiamų teisių suteikimo priežastys. Jos išplaukia iš konkrečių šaltinių.

Visų pirma, nesuteikiant šių teisių, neįmanoma užtikrinti pagrindinių žmogaus teisių, kurios yra visuotinai pripažintos tiek Europos Sąjungoje, tiek visoje tarptautinėje bendruomenėje.

Teisė į šeimos apsaugą, taip pat, kaip ir teisė sudaryti santuoką, yra ginamos pagrindinių tarptautinių dokumentų. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau tekste – EŽTK)¹⁶ 8 str. gina žmogaus asmeninį ir šeimos gyvenimą, tuo tarpu 12 str. deklaruoja teisę tuoktis ir sukurti šeimą. ETT, nagrinėdamas bylas ir priimdamas sprendimus, aiškiai parodo pagarbą Konvencijoje deklaruojamoms teisėms ir Europos žmogaus teisių teismo

¹³ Coles J. Law of the European Union. Old Bailey Press, London. 2005. P. 233.

¹⁴ Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1612/68. 10(1) str.

¹⁵ Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas dėl socialinės apsaugos sistemų koordinavimo. (EB) Nr. 883/2004 2004 m. balandžio 29 d. (OL L 166, 2004 4 30, p. 1—123)

¹⁶ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. 1950 11 04. Valstybės žinios, 1995 05 16, Nr. 40-987.

sprendimams.¹⁷ Taip pat ir kitos ES institucijos, priimdamos teisės aktus, atsižvelgia į EŽTK nuostatas. Be to, visos ES valstybės narės yra šios Konvencijos narės.

Dar vienas šaltinis – valstybių narių konstitucijų nuostatos. ES gerbia žmogaus teises ir principus, nustatytus valstybių narių nacionalinėse konstitucijose. Europos Sąjungos sutarties 6 str. teigiama, kad Sąjunga yra grindžiama laisvės, demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms bei teisinės valstybės principais, t. y. principais, kurie yra bendri valstybėms narėms. Sąjunga taip pat gerbia pagrindines teises, kurias užtikrina 1950 m. lapkričio 4 d. Romoje pasirašyta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir kurios kyla iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų kaip bendri Bendrijos teisės principai.¹⁸

Europos Sąjungos sutarties preambulėje sutartį pasirašiusios šalys be savo ištikimybės laisvės, demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms bei pagrindinėms laisvėms ir teisinės valstybės principams, tvirtina ir savo nusistatymą gerbti 1961 m. spalio 18 d. Turine pasirašytoje Europos socialinėje chartijoje apibrėžtas pagrindines socialines teises¹⁹. Šio dokumento I dalies 16 punkte, šeima yra įvardijama kaip pagrindinė visuomenės ląstelė, kuri, siekiant užtikrinti jos visapusišką vystymąsi, turi teisę į atitinkamą socialinę, teisinę ir ekonominę apsaugą.²⁰ II dalies 16 str. pirmiau minėtas principas yra išplečiamas chartijos šalių įsipareigojimais prisidėti prie šeimos gyvenimo ekonominės, teisinės ir socialinės apsaugos tokiomis priemonėmis, kaip socialinės ir šeimos pašalpos, palanki valstybės mokesčių politika, šeimos aprūpinimas būstu, lengvatos jaunavedžiams ir kitomis reikiamomis priemonėmis.²¹ Svarbiausios šio dokumento nuostatos, labiausiai liečiančios darbuotojų šeimos narius ir jų teises yra I dalies 19 punktą ir II dalies 19 str., kurie įtvirtina darbuotojų migrantų, esančių vienos iš Šalių piliečiais, ir jų šeimų teisę į apsaugą ir paramą kiekvienos kitos Šalies teritorijoje. II dalies 19 str. įpareigoja valstybes, chartijos šalis, saugoti ir garantuoti šių asmenų teises. Šis straipsnis apibendrintai išvardija praktiškai visas EB užtikrinamas darbuotojo ir jo šeimos narių socialines teises.²²

Tarybos, Europos Parlamento ir Komisijos pirmininkai 2000 m. gruodžio 7 d. Nicos Europos Vadovų Taryboje paskelbė ES Pagrindinių teisių chartiją.²³ Šis Europos Sąjungos teisės aktas taip pat paremtas ir ES šalių narių konstitucinėmis tradicijomis ir tarptautinėmis konvencijomis, kurių šalimi yra ES valstybės narės. ES Pagrindinių teisių chartija kol kas neturi

¹⁷ Žr. pavyzdžiui, bylas C-249/86 Commission v. Germany [1989] ECR 1263. p. 10; C-109/01 Secretary of State for the Home Department v. Akrich [2003] ECR I-9607. p. 58.

¹⁸ Konsoliduota Europos Sąjungos sutartis. Valstybės žinios, 2004 01 03, Nr. 2-2. 6 str.

¹⁹ ten pat. Preambulė. p. 3 ir 4.

²⁰ Europos socialinė chartija. Valstybės žinios, 2001 06 08, Nr. 49-1704. I dalis 16 punktas.

²¹ ten pat. II dalis 16 str.

²² ten pat. I dalis 19 punktas, II dalis 19 str.

²³ Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija. Nuoroda internete: http://europa.eu/constitution/lt/ltstoc2_lt.htm Prisijungimo laikas: 2006-11-20.

privalomos galios. Nicos sutartimi ji įgijo deklaratyvaus politinio dokumento pobūdį. Jos nuostatos buvo įtrauktos į Sutartį dėl Konstitucijos Europai. Šios chartijos 7 str. garantuojamos teisės į privatų ir šeimos gyvenimą atitinka EŽTK 8 str. garantuotas teises, o Chartijos 9 str., užtikrinantis teisę tuoktis ir kurti šeimą, grindžiamas EŽTK 12 straipsniu, kuris yra išdėstytas taip: „Vyras ir moteris, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir kurti šeimą pagal naudojimąsi šia teise reguliuojančius valstybės įstatymus.“ Šio straipsnio tekstas buvo pakeistas pagal šių dienų reikalavimus, kad apimtų atvejus, kuriais nacionaliniuose teisės aktuose be santuokos pripažįstamos ir kitos šeimos kūrimo formos: „Teisė tuoktis ir kurti šeimą garantuojama pagal šios teisės įgyvendinimą reguliuojančius nacionalinius įstatymus“²⁴ Šiame straipsnyje nedraudžiamas ir neįvedamas vedybinio statuso suteikimas tos pačios lyties asmenų sąjungai. Taigi ši teisė yra panaši į EŽTK suteiktą teisę, tačiau jos esmė gali būti platesnė, kai tai numatyta nacionaliniuose teisės aktuose. ES Pagrindinių teisių chartijos 33 str. užtikrina šeimai teisinę, ekonominę ir socialinę apsaugą.

Apibendrinant galima teigti, kad šeima, kaip socialinis vienetas yra gerbiama ir saugojama tiek ES, tiek visame Europos regione. Be abejo, šeima kaip vertybė yra pripažįstama ir visoje tarptautinėje bendruomenėje. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos, priimtose 1948 m. Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje, 12 ir 16 str. gina šeimos gyvenimo neliečiamumą, teisę į santuoką. 16 str. 3 d. teigia, kad „šeima yra natūrali ir pagrindinė visuomenės ląstelė ir ji turi teisę į visuomenės ir valstybės apsaugą.“²⁵

Taigi, Europos Sąjunga neabejotinai turi pareigą saugoti šeimą, jos vienybę. Iš čia ir atsiranda būtinumas įgyvendinant laisvą darbuotojų judėjimą, užtikrinti darbuotojo teisę būti lydimam šeimos, o taip pat pačių šeimos narių teises. Tačiau kita priežastis suteikti šias teises yra kur kas praktiškesnė. Be šeimos narių teisių užtikrinimo darbuotojų judėjimas Europos Bendrijoje taptų žymiai mažiau patrauklus. Šių teisių neįgyvendinimas, netinkamas jų įgyvendinimas ar specialūs reikalavimai šeimos nariams būtų akivaizdi kliūtis, atgrasanti Europos piliečius judėti Bendrijoje su tikslu įsidarbinti. Taigi, tokiomis sąlygomis nebūtų tinkamo vieningos rinkos užtikrinimo. Tarybos Reglamento (EEB) Nr. 1612/68 preambulėje teigiama, kad „judėjimo laisvė yra pagrindinė darbuotojų ir jų šeimos narių teisė, o darbo jėgos mobilumas Bendrijoje privalo būti viena iš priemonių garantuojanti darbuotojui galimybę gerinti savo gyvenimo bei darbo sąlygas ir įsitvirtinti visuomenėje, o taip pat tenkinti ekonominius valstybių narių poreikius. [...] Todėl turi būti pašalinamos visos kliūtys, ypač tos, kurios trukdo

²⁴ ten pat. 9 str.

²⁵ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. JT GA 1948 12 10. Valstybės žinios, 2006 06 17, Nr. 68-2497. 16 str. 3d.

darbuotojams keltis iš vienos vietos į kitą, taip pat trukdo darbuotojų teisę gyventi kartu su savo šeima bei sąlygas tokioms šeimoms integruotis į juos priėmusios šalies gyvenimą.“²⁶

EB Steigimo sutarties XI antraštinės dalies „Socialinė politika, švietimas, profesinis mokymas ir jaunimas“ 1 skyriuje, kur išdėstytos socialinės nuostatos, išreikštas Bendrijos ir valstybių narių tikslas didinti užimtumą, skatinti kurti geresnes gyvenimo bei darbo sąlygas, deramą socialinę apsaugą, siekti žmogiškųjų išteklių plėtotės ir nuolatinio didelio užimtumo. Šiuo tikslu Bendrija ir valstybės narės įgyvendina priemones, pagal kurias atsižvelgiama į būtinumą išlaikyti Bendrijos ekonomikos konkurencingumą. Tinkamas darbuotojo teisių užtikrinimas, tuo pačiu teikiant socialinę apsaugą ir jo šeimai, yra vienas iš būdų siekti šių Bendrijos tikslų ir prisidėti prie priemonių veiksmingumo.

²⁶ Tarybos Reglamentas (EBB) Nr. 1612/68. Preambulė.

II. DARBUOTOJO ŠEIMOS NARIŲ KATEGORIJS

Direktyvos 2004/38/EB 2 straipsnio 2 dalyje išvardijamos kategorijos tų asmenų, kurie gali naudotis darbuotojo šeimos nariams suteikiamomis teisėmis. Direktyva įvedė tam tikrų naujovių, išplėtė darbuotojo šeimos narių kategorijas. Be to, šio teisės akto 3 str. tiksliau įvardija kitų nei 2 (2) str. numatytų „naudos gavėjų“ kategorijas. Šie asmenys, neturi darbuotojo šeimos nario statuso, tačiau jiems Europos Bendrijos teisė suteikia papildomų privilegijų dėl jų asmeninių ar ekonominių ryšių su darbuotoju.

2. 1. Sutuoktinis

Europos Teisingumo Teismas sąvoką „sutuoktinis“ suprantą kaip apimančią tik tuos santykius, kurie yra sudaryti santuokos pagrindu. Tai matyti iš Reed bylos (Byla 59/85)²⁷, kuri Teismą pasiekė 1985 metais. Tuomet Teismas nustatė, kokia apimtimi turėtų būti aiškinama Reglamento 1612/68 10(1) straipsnyje numatyta sutuoktinio sąvoka. Šioje byloje ieškovė, panelė Reed – netekėjusi D. Britanijos pilietė atvyko į Olandiją, tačiau čia jai nepavyko rasti darbo. Olandijos nacionalinėms institucijoms ji pateikė prašymą dėl leidimo gyventi šalyje, remdamasi tuo, kad palaiko nuolatinius santykius su ponu W., kuris, būdamas D. Britanijos pilietis, gyveno ir dirbo Olandijoje. Panelė Reed ir ponas W. gyveno kartu 5 metus, tačiau nesusituokė. Tuomet Teisingumo Teismas savo nuomonę išsakė taip:

„Nesant jokie bendro socialinio išsivystymo požymio, kuris pagrįstų platesnį interpretavimą, taip pat nesant požymio, kuris būtų priešingas Reglamentui, turi būti pripažįstama, kad sąvoka „sutuoktinis“ Reglamento 1612/68 10(1) str. kontekste turėtų būti taikomas tik santuokos atvejams. Reglamento 1612/68 10(1) str. negali būti aiškinamas taip, kad reikštų, jog asmuo, palaikantis nuolatinius santykius su darbuotoju, kuris, būdamas valstybės narės pilietis, dirba kitoje valstybėje narėje, tam tikromis aplinkybėmis turėtų būti laikomas jo sutuoktiniu.“²⁸

Kaip pastebi J. Coles, „ši byla tikriausiai būtų pasisukus visai kita linkme, jeigu panelė Reed siekimą gauti leidimą gyventi šalyje būtų grindus savo, kaip valstybės narės pilietės, ieškančios darbo kitoje valstybėje narėje, statusu. Tokiu atveju, jai reikėtų pateikti duomenis, įrodančius, kad ji turi pagrįstą tikimybę įsidarbinti toje šalyje. Be abejo, tokia galimybė gali naudotis tik asmenys, turintys vienos iš valstybių narių pilietybę.“²⁹ Darbuotojo šeimos narių

²⁷ Byla C- 59/85 State of Netherlands v. Ann Florence Reed [1986] ECR 1283.

²⁸ ten pat. p. 15, 16.

²⁹ Coles J. Law of the European Union. Old Bailey Press, London. 2005. P. 224.

teisės yra priklausomos nuo darbuotojo tol, kol jie patys neįgyja savarankiško darbuotojo statuso.³⁰

Pastebėtina tai, jog ETT savo sprendimą byloje Reed grindė socialinio išsivystymo lygiu, atitinkančiu to meto visuomenės poreikius. Vadinasi tokia sąvoka kaip „santuoka“ ar „sutuoktinis“ skirtingu laiku gali būti interpretuojama skirtingai. Todėl natūralu, kad šis Teismo sprendimas, palaikantis tradicinį požiūrį į santuoką, laisvo darbuotojų judėjimo kontekste, laikui bėgant pritraukė ir kritikos, teigiančios, jog jis išreiškia išties stereotipinį požiūrį į šeimą.³¹ Socialiniai pokyčiai, taip pat pokyčiai valstybių narių civilinės teisės srityje nulėmė tai, kad 2004 metais, priimant naują direktyvą, į šeimos narių sąrašą įtraukiamas ir partneris, su kuriuo Sąjungos pilietis sudarė registruotą partnerystę. Asmenys, gyvenantys nei susituokę, nei įregistravę partnerystės taip pat gali turėti pagrįstų lūkesčių, kuriuos jiems suteikia Direktyvos 2004/38/EB 3 str., skirtas kitiems „naudos gavėjams“. Ši direktyva parodo, kad ETT sprendimas Reed byloje šiuo metu yra atviras klausimams ir diskusijoms. Vienas tokių – tos pačios lyties atstovų santuokos pripažinimas, naudojantis judėjimo laisve. Ir nors rengiant šios direktyvos tekstą svarstymuose ir diskusijose aktyviai dalyvavo asociacijos, ginančios homoseksualų teises³², tos pačios lyties santuokų pripažinimas nėra tiesiogiai įvardijamas Direktyvos tekste. Šiuo klausimu daktaras M. Bell svarsto: „iš vienos pusės „šeimos narys“ reiškia <...> sutuoktinį, iš kitos pusės – Direktyvos preambulė įtvirtina teiginį: „Valstybės narės šią Direktyvą įgyvendina neskirdamos naudos gavėjų pagal tokius požymius, kaip <...> seksualinė orientacija“³³. Ir nors preambulė nėra teisiškai įpareigojanti, ja Teismas gali remtis aiškindamas Direktyvos nuostatas. Vadinasi, valstybės narės negali sąvokos „sutuoktinis“ taikyti išskirdamos tos pačios lyties atstovų santuokos asmenis, tuo pačiu nediskriminuodamos jų seksualinės orientacijos pagrindu.“³⁴ Tačiau ETT požiūris į šeimą, atrodo, palaiko tradicines santuokas, santuokas tarp skirtingų lyčių asmenų. Byloje D ir Švedija prieš Tarybą (byla C-122/99P ir C-125/99P) Teismas pasisako:

„Atsižvelgiant į tarp valstybių narių plačiai paplitusią sampratą, sąvoka „santuoka“ reiškia dviejų skirtingų lyčių asmenų sąjungą“³⁵

Ir nors šioje byloje pareiškėjas gynė savo teisę būti lydimum registruoto partnerio, šis ETT sprendimas yra vertinamas kaip Teismo bandymas nustatyti sąvokos „santuoka“ ribas Bendrijoje. Toks vertinimas, M. Bell nuomone, „verčia tos pačios lyties sutuoktinius jaustis

³⁰ Barnard C. EC Employment law. Oxford University Press, 2000. P. 149.

³¹ Žr. pavyzdžiui, McGlynn C. Families and the E. U. Charter of Fundamental Rights. 2001.

³² ILGA Europe. Nuoroda internete: www.ilga-europe.org Prisijungimo laikas: 2006-11-27.

³³ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB. Preambulės 31 punktą.

³⁴ Bell M. EU Directive on free movement and same-sex families: guidelines on the implementation process. Ilga-Europe. Brussels, 2005. P. 5.

³⁵ Byla C-122/99P ir C-125/99P D and Sweden v. Council [2001] ECR I-4319. p. 34.

neužtikrintai jų santuokos pripažinimo Bendrijos teisėje atžvilgiu.³⁶ Ir kadangi byla D ir Švedija prieš Tarybą yra viena iš personalo bylų, E. Caracciolo di Torella ir A. Masselot drįsta abejoti šio sprendimo tikslu ginti fundamentalias teises. Remdamiesi ES institucijų išlaidų apskaičiavimais, šie autoriai teigia, kad toks ETT sprendimas yra ekonomiškai palankesnis, nes tos pačios lyties atstovų santuokos ar partnerystės pripažinimas žymiai padidintų institucijų išlaidas, užtikrinant personalo ir jų šeimų teises.³⁷ Tokį Teismo požiūrį galima būtų vertinti ir atsižvelgiant į tai, kad jis buvo priimtas tuo metu, kai dar nei viena iš Europos Sąjungos narių nebuvo įteisinusi santuokos tarp tos pačios lyties asmenų. Šiuo metu situacija ES yra kiek pasikeitusi – tos pačios lyties asmenų santuoką pripažįsta Olandija (2001), Belgija (2003) ir Ispanija (2005)³⁸.

Visgi santuoka – nacionalinės teisės institutas, o sutuoktinis – nacionalinės teisės suteikiamas statusas ir ES kompetencijos klausimas čia yra ištis diskutuotinas. Kai kurie autoriai mano, kad santuokų pripažinimo klausimu turėtų veikti abipusio pripažinimo principas, kuris reiškia, kad kartą santuoką pripažinus teisėta vienoje iš valstybių narių, jos teisėtumu neturėtų būti abejojama kitose valstybėse narėse.³⁹ Tą patį patvirtino ir ES nepriklausomų ekspertų tinklas, tiriantis pagrindinių teisių užtikrinimą Europos Sąjungoje. Šis tinklas yra įkurtas Europos Komisijos, Parlamentui pageidaujant. Vertindami Direktyvos 2004/38/EB normas, 2004 metų ataskaitoje ekspertai pareiškė, kad „Direktyvoje numatyta sutuoktinio sąvoka neturėtų būti netaikoma tos pačios lyties sutuoktiniams, kai tokių asmenų santuoka yra pripažįstama pagal tos valstybės narės nacionalinės teisės nuostatas, iš kurios šie asmenys yra atvykę.“⁴⁰ Kitokia nuomonė buvo išsakyta buvusio Teisingumo ir vidaus reikalų komisaro A. Vitorino, kuris teigia, kad „iš pirmo žvilgsnio, abipusio pripažinimo principo pripažinimas būtų naudingas, tačiau tikėtina, kad jis nulemtų kitą problemą – iš kitų valstybių narių atvykstantys asmenys atsidurtų tokioje padėtyje, kuri jiems leistų naudotis tomis teisėmis, kuriomis negali naudotis priimančiosios valstybės narės piliečiai.“⁴¹ Taigi čia susiduriama su ta riba, kai kyla klausimas, ar ES, įpareigodama valstybes nares savo teritorijoje pripažinti kitoje valstybėje sudarytas santuokas, net ir tuomet, kai santuokos esminiai požymiai šalių nacionalinėse teisės sistemose

³⁶ Bell M. *Anti-Discrimination Law and the European Union*. Oxford University Press Inc. New York, 2002. P. 103.

³⁷ Caracciolo di Torella E., Masselot A. *Under construction: EU Family law*. Sweet & Maxwell Ltd. and Contributors, 2004.

³⁸ ILGA Europe. Nuoroda internete: http://www.ilga-europe.org/europe/issues/marriage_and_partnership Prisijungimo laikas: 2006-11-27.

³⁹ Žr. pavyzdžiui, D. Chalmers, C. Hadjiemmanuil, G. Monti, A. Tomkins. *European Union law. Text and materials*. Cambridge University Press., New York, 2006. P. 591; Bell M. *Šeimos, partneriai, vaikai ir Europos Sąjunga*. Nuoroda internete: <http://www.gay.lt/family/policy.php> Prisijungimo laikas: 2006-11-27.

⁴⁰ EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights (2005) *Synthesis Report: Conclusions and Recommendations on the Situation of Fundamental Rights in the European Union and Its Member States in 2004*, p. 128. Nuoroda internete: http://www.europa.eu.int/comm/justice_home/cfr_cdf/index_en.htm. Prisijungimo laikas: 2006-11-27.

⁴¹ Giacomo SANTINI (EPP-ED, I) *Report on the proposal for a European Parliament and Council directive on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States*. COM(2001) 257 – C5-0336/2001 – 2001/0111(COD).

nesutampa, neperžengtų savo kompetencijos ribų. Reikėtų atsižvelgti ir į tą faktą, kad reglamentuojant registruotos partnerystės pripažinimą laisvame asmenų judėjime, yra daroma nuoroda į nacionalinę priimančiosios valstybės narės teisę, taip paliekant šiai valstybei teisę nuspręsti, kokia partnerystė bus prilyginama santuokai ir taip pateks į laisvo darbuotojų judėjimo sritį.⁴² Mūsų nuomone, santuokos institutas yra ne mažiau svarbus konkrečios visuomenės kontekste. Jis yra glaudžiai susijęs su moralinėmis, religinėmis normomis, todėl skirtingose visuomenėse gali būti akcentuojami skirtingi jo aspektai. Todėl valstybėms narėms neturėtų būti primetama konkreti „šeimos“ ar „santuokos“ koncepcija ES lygmeniu. Kol kas ETT pozicija šiuo klausimu nėra aiški. Teismas iki šiol nėra sprendęs bylų dėl tos pačios lyties asmenų santuokos sudarytos vienoje iš valstybių narių pripažinimo kitoje valstybėje narėje. Europos Žmogaus Teisių Teisme (toliau tekste – EŽTT) taip pat nebuvo sprendžiama panašaus pobūdžio byla, tačiau sprendime *Karner v Austria*, EŽTT yra pasakęs, kad tos pačios lyties asmenų sąjungos skirtingas traktavimas negu skirtingos lyties asmenų sąjunga, esant toms pačioms aplinkybėms, yra neproporcinga priemonė siekiant apsaugoti „tradicinę šeimą“.⁴³

Prisiminę Teismo sprendimą *Bosman* byloje (Byla C- 415/93)⁴⁴ galime kelti klausimą – ar valstybė narė, sprendimu neįsileisti darbuotojo sutuoktinio dėl santuokos sampratos skirtumų tarp šių dviejų valstybių narių, nepažeis pastarojoje byloje nustatytos taisyklės. *Bosman* byloje ETT išreiškė tikrai platų požiūrį į valstybių narių nuostatas, kurios išreiškia kliūtis laisvam asmenų judėjimui:

„Nuostatos, kurios trukdo ar sulaiko valstybės narės pilietį nuo pasirinkimo palikti savo pilietybės šalį su tikslu pasinaudoti laisvo asmenų judėjimo suteikiamomis teisėmis, nustato kliūtį laisvam judėjimui net ir tuomet, kai tokia nuostata yra taikoma neatsižvelgiant į asmens pilietybę.“⁴⁵

Tiek šioje byloje, tiek kitose⁴⁶, ETT yra aiškinęs, kad Sutarties nuostatų, skirtų laisvam darbuotojų judėjimui, tikslas – uždrausti bet kokias priemones, kurios galėtų Bendrijos piliečius, siekiančius pasinaudoti laisvo judėjimo teise, pastatyti į nepalankią padėtį. Taigi vertinant tos pačios lyties asmenų santuokos pripažinimą kitoje valstybėje narėje, bylos *Bosman* ir kitų panašių bylų atžvilgiu, galėtume numanyti, kad Teismas ir valstybių pasirinkimą nepripažinti kitoje valstybėje narėje sudarytos santuokos vertintų kaip nepateisinamą ribojimą.

⁴² Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB. 2(2) b).

⁴³ *Karner v Austria*. 40016/98 [2003] ECHR 395 (24 July 2003)

⁴⁴ Byla C- 415/93 *Union royale belge des sociétés de football association ASBL v Jean-Marc Bosman, Royal club liégeois SA v Jean-Marc Bosman and others and UEFA v Jean-Marc Bosman* [1995] ECR I-4921.

⁴⁵ ten pat. p. 96.

⁴⁶ Žr. pvz. bylą C-370/90 *The Queen v Immigration Appeal Tribunal et Surinder Singh, ex parte Secretary of State for Home Department* [1992] ECR I-4265. p. 16.

Taigi esant tokiai situacijai, kai nei ETT praktika, nei Direktyva neišsprendžia problemos dėl santuokų abipusio pripažinimo, kas yra tikrai aktualu kalbant apie tos pačios lyties asmenų sudarytų šeimų laisvą judėjimą, mūsų nuomone, šį klausimą derėtų išspręsti Direktyvoje. Joje turėtų būti nurodoma, ar vienoje valstybėje teisiškai sudaryta santuoka privalo būti pripažįstama kitoje valstybėje narėje, ar tokio sprendimo teisė yra paliekama priimančiajai valstybei narei, kuri turėtų įvertinti skirtumus tarp „santuokos“ koncepcijų tose dvejose valstybėse narėse ir remdamasi proporcingumo principu priimtą sprendimą.

Abipusio pripažinimo principas turi ir kitą aspektą. Kaip pastebi vienas iš knygos „European Union law. Text and materials“ bendraautorių, D. Chalmers: „santuoka turi būti jau anksčiau pripažinta vienoje iš valstybių narių, kaip suteikianti teisę sutuoktiniui reziduoti valstybėje. Taigi, šia direktyva (Direktyva 2004/38/EB – aut. pastaba) negalima remtis norint suteikti ne Sąjungos piliečiams teisę apsigyventi ES teritorijoje pirmą kartą.“⁴⁷ Ilgai buvo manoma, kad nėra skirtumo ar šeimos narys, esantis trečiosios valstybės piliečiu, atvyksta iš trečiosios valstybės ar iš kitos valstybės narės. Tačiau ETT sprendimas byloje Akrich (Byla C-109/01)⁴⁸ parodė ką kitą.⁴⁹ Šioje byloje Maroko pilietis 1989 m. atvyko į Jungtinę Karalystę su turistu viza. Jo prašymas suteikti jam teisę pasilikti gyventi šalyje buvo atmestas ir ponas Akrich buvo išsiųstas iš šalies po to, kai buvo apkaltintas vagyste. 1992 m. jis vėl grįžo į Jungtinę Karalystę, šį kartą neteisėtai. 1996 m. jis vedė D. Britanijos pilietę, tačiau savo santuokos tinkamai nesuderino su D. Britanijos valdžios atstovais. Pora išvyko į Airiją, kur ponas Akrich metus dirbo banke. Kai ponas Akrich norėjo sugrįžti į Jungtinę Karalystę, jiems buvo atsakyta neigiamai. Šalies atstovai pareiškė, jog ponas Akrich negali remtis Reglamento 1612/68 10(1) straipsniu, leidžiančiu darbuotojų sutuoktiniams apsigyventi kartu su ES piliečiu dirbančiu kitos valstybės narės teritorijoje. Tuo tarpu ETT pažymėjo, kad:

„Kai ES pilietis susituokia su ne ES piliečiu, turinčiu teisę pasilikti toje šalyje, ir siekia persikelti į kitą valstybę narę su tikslu įsidarbinti, toks sprendimas neturėtų atimti galimybės teisėtai apsigyventi kartu. Tai ir yra priežastis, kodėl Reglamento 1612/68 10(1) str. numato galimybę tokiam sutuoktiniui įsikurti toje kitoje valstybėje narėje.

Priešingu atveju, kai ES pilietis susituokia su ne ES piliečiu, tačiau neturinčiu teisės pasilikti toje šalyje, ir siekia persikelti į kitą valstybę narę su tikslu įsidarbinti, tas faktas, kad toks sutuoktinis neturi Reglamento 1612/68 10(1) str. suteiktos teisės, neturi sulaukti mažiau palankesnio vertinimo nei tas, kuris buvo iki piliečiui nusprendžiant pasinaudoti Sutartyje

⁴⁷ D. Chalmers, C. Hadjiemmanuil, G. Monti, A. Tomkins. European Union law. Text and materials. Cambridge University Press., New York, 2006. P. 590.

⁴⁸ Byla C-109/01 Secretary of State for the Home Department v. Akrich [2003] ECR I-9607. p. 52-54.

⁴⁹ Barnard C. The substantive Law of the EU. The Four Freedoms. Oxford University Press Inc., New York, 2004. P. 285.

numatyta laisvo asmenų judėjimo teise. Taigi, šios teisės nebuvimas neturėtų atgrasinti piliečio pasinaudoti teise judėti.

Tas pats galioja ir kai ES pilietis, susituokęs su ne ES piliečiu, grįžta į savo pilietybės valstybę su tikslu dirbti. Jeigu tokio piliečio sutuoktinis turi galiojančią teisę pasilikti kitoje valstybėje narėje, tai Reglamento 1612/68 10(1) str. veikia tam, kad piliečiui nebūtų trukdoma naudotis laisvu asmenų judėjimu grįžtant į savo kilmės valstybę. Ir jeigu tokio piliečio sutuoktinis neturi galiojančios teisės pasilikti kitoje valstybėje narėje, pagal Reglamento 1612/68 10(1) str., tokios teisės neturėjimas taip pat neturėtų būti atgrasanti aplinkybė, šioje situacijoje.⁵⁰

Iš to darytina išvada, kad „nacionalinės valstybių narių taisyklės nustato pirminį trečiųjų šalių piliečių atvykimą į Bendrijos teritoriją. Bendrijos teisė reguliuoja judėjimą tarp valstybių narių tuomet, kai pirminė teisė atvykti į Bendriją jau yra suteikta“.⁵¹ Tačiau tai neturėtų būti lemiamą kliūtis. C. Barnard mano, kad toks Teismo sprendimas tiesiog „nustato trečiųjų valstybių piliečiams, esantiems Sąjungos piliečio šeimos nariais, pareigą kreiptis į nacionalines institucijas tam, kad jie būtų įleisti į šalį iki tol, kol jie galės naudotis Bendrijos suteikiamomis teisėmis.“⁵²

Abipusio pripažinimo principas reiškia ir tai, kad kartą santuoką pripažinus vienoje iš valstybių narių ir suteikus teisę apsigyventi, kitos valstybės narės privalo pripažinti santuoką ir suteikti sutuoktiniui Direktyvoje numatytas teises tol, kol ši santuoka bus laikoma teisiškai galiojančia. Valstybės narės valdžios institucijos negali ignoruoti sutuoktinio teisių net ir tada, kai sutuoktiniai gyvena atskirai. Byloje Diatta (Byla C-267/83)⁵³ buvo sprendžiama situacija, kai senegalietė moteris ištekėjo už prancūzo, kuris gyveno Berlyne. Po metų, ketindami nutraukti santuoką, jie apsigyveno atskirai. Šiuo pagrindu, Vokietijos valdžia atsisakė atnaujinti ponios Diatta leidimą gyventi šalyje, motyvuodami tuo, kad ji nebegyvena su savo vyru. Tačiau ETT pareiškė, kad tokie veiksmai būtų neteisėti. Santuoka negali būti laikoma pasibaigus tol, kol ji nėra teisiškai nutraukta. Gyvenimas atskirai nėra kliūtis darbuotojo sutuoktiniui naudotis Direktyvoje suteikiamomis teisėmis, net kai sutuoktiniai gyvena atskirai ketindami išsituokti. Šiame sprendime ETT išaiškino, koks yra ryšys tarp gyvenimo kartu klausimo su tuo metu dar galiojusia Reglamento 1612/68 10(3) str. nuostata, numačiusia, jog „darbuotojas savo šeimą turi aprūpinti tokiu būstu, kokiam paprastai gyvena vietiniai darbuotojai to rajono, kuriame jis yra įsidarbinęs.“⁵⁴:

⁵⁰ Byla C-109/01 Secretary of State for the Home Department v. Akrich [2003] ECR I-9607. p. 52-54.

⁵¹ Barnard C. The substantive Law of the EU. The Four Freedoms. Oxford University Press Inc., New York, 2004. P. 285.

⁵² ten pat.

⁵³ Byla C-267/83 Diatta v. Land Berlin [1985] ECR 567.

⁵⁴ Tarybos reglamentas (EBB) Nr. 1612/68. 10(3) str.

„Numatydamas, kad darbuotojo, atvykusio iš kitos valstybės narės, šeima turi teisę apsigyventi kartu su darbuotoju, Reglamento 1612/68 10 str. nekelia reikalavimo, kad šie šeimos nariai turi gyventi tame pačiame būste su darbuotoju, o Reglamento 1612/68 10(3) str. tikslas – užtikrinti, kad būstas, kuriuo darbuotojas gali aprūpinti savo šeimą, būtų vertinamas kaip normalus tomis sąlygomis. Ši nuostata negali būti aiškinama kaip reikalavimas šeimai gyventi po vienu stogu.“⁵⁵

Sąlyga aprūpinti šeimą tinkamu būstu buvo taikytina tik tuo atveju, kai dirbantysis pradeda dirbti toje valstybėje narėje; bet koks mėginimas taikyti ją visam laikui, kai dirbantysis gyvena toje valstybėje narėje, prieštaravo Bendrijos teisei. Tokią nuomonę ETT išreiškė byloje Komisija prieš Vokietiją (Byla 249/86)⁵⁶. Šioje byloje buvo sprendžiama situacija, kai Vokietijos įstatymai padarė darbuotojo šeimos narių leidimo gyventi šalyje pratęsimą priklausomą nuo gyvenimo tinkamame būste sąlygos, kuri buvo vertinama ne tik atvykimo į šalį metu, bet ir per visą rezidavimo šalyje laiką. Teismo nuomone, „kartą šeimai leidus apsigyventi priimančiojoje valstybėje narėje kartu, tokio darbuotojo padėtis, gyvenimo sąlygų atžvilgiu, negali skirtis nuo darbuotojų, turinčių tos valstybės narės pilietybę, padėtis“⁵⁷ Tokį sprendimą ETT grindė būtinybe laisvo darbuotojų judėjimo Bendrijoje nuostatas aiškinti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio, ginančio žmogaus asmeninį ir šeimos gyvenimą, šviesoje.

Nuostata, nustatanti sąlygą aprūpinti šeimą tinkamu būstu buvo panaikinta 2004 m. Ji nebuvo perkelta į Direktyvą 2004/38/EB. Šiame teisės akte reikalavimas pakankamais ištekliais aprūpinti šeimą, keliamas kaip viena iš alternatyvių sąlygų norint įgyti teisę gyventi šalyje ilgiau nei tris mėnesius. Kita alternatyvi sąlyga – darbuotojo arba savarankiškai dirbančiojo statuso turėjimas. Vadinasi, darbuotojui šis reikalavimas nėra keliamas.⁵⁸ Tačiau šioje direktyvoje naujai interpretuojamas sutuoktinių gyvenimo kartu ar atskirai klausimas. Įgyvendinant teisę gyventi šalyje iki trijų mėnesių, šeimos nariai apibūdinami kaip „lydintys ar atvykstantys pas Sąjungos pilietį“⁵⁹. Teisę gyventi šalyje ilgiau kaip tris mėnesius įgyja „Sąjungos pilietį <...> lydintys ar kartu vykstantys šeimos nariai“⁶⁰ Iš šių nuostatų matome, jog reikalavimo gyventi kartu minimi straipsniai nekelia. Tačiau šios direktyvos 16 (2) str., nustatančio nuolatinio gyvenimo šalyje teisę, formuluotė, atrodytų, neatleidžia sutuoktinio nuo pareigos gyventi kartu: nuolatinio gyvenimo šalyje teisė yra taikoma ir Sąjungos piliečio šeimos nariams, „kurie legaliai gyveno

⁵⁵ Byla C-267/83 Diatta v. Land Berlin [1985] ECR 567. p.18.

⁵⁶ Byla C-249/86 Commission v. Germany [1989] ECR 1263.

⁵⁷ ten pat. p. 12.

⁵⁸ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB. 7(1) str. a) ir b)

⁵⁹ ten pat. 6(2) str.

⁶⁰ ten pat. 7(1) d) str.

priimančiojoje valstybėje narėje su Sąjungos piliečiu ištisinį penkerių metų laikotarpį⁶¹. Ar iš tiesų šio teisės akto kūrėjai turėjo tikslą nustatyti reikalavimą darbuotojo šeimos nariams gyventi kartu, tam kad įgytų nuolatinio gyvenimo šalyje teisę? Ši nuostata lieka miglota ir D. Chalmers.⁶² Juolab, kad, grįžtant prie Diatta bylos, matome, kad ETT neleidamas interpretuoti gyvenimo kartu aplinkybės, kaip privalomo reikalavimo, grindžia ir kitą darbuotojo šeimos nariams suteikiamą teisę – teisę įsidarbinti. Ši teisė, kuri šiuo metu yra įtvirtinta Direktyvos 2004/38/EB 23 str., bylos Diatta sprendimo metu buvo numatyta reglamento 1612/68 11 str. ETT pasisakė:

„Toks interpretavimas atitinka Reglamento 1612/68 11 str. dvasią, kur teigiama, kad darbuotojo šeimos narys, net ir nebūdamas bet kurios valstybės narės pilietis turi teisę imtis bet kokios veiklos kaip ir bet kuris tos valstybės narės teritorijoje dirbantis asmuo, net kai tokia veikla vykdoma tokioje vietoje, kuri yra toli nuo darbuotojo gyvenamosios vietos“.⁶³

Esant privalomam reikalavimui gyventi kartu, šios teisės įgyvendinimas būtų smarkiai apribotas. Taip pat vertas dėmesio ir šios bylos ieškovės argumentas, kur teigiama, kad toks reikalavimas suteiktų darbuotojui nepagrįstą galimybę nulemti sutuoktinio išsiuntimą iš šalies paprasčiausiai atimant galimybę gyventi vienuose namuose.

Todėl mūsų nuomone, Direktyvoje turėtų būti aiškiai nurodoma, kad reikalavimas gyventi kartu nėra keliamas sutuoktiniams, siekiantiems įgyti nuolatinio gyvenimo šalyje teisę.

Diatta bylos sprendime Europos Teisingumo Teismas taip pat yra pareiškęs, kad nuostatos, skirtos darbuotojo šeimos nariams, yra taikomos, tuomet, kai „santuoka yra tikra, nuoširdi ir ne iš išskaičiavimo.“⁶⁴ Šitoje pačioje byloje ETT teigė, kad „tai būtų pažeidimas, jei Bendrijos teisės suteikiamomis lengvatomis būtų pasinaudota sudarant fiktyvias santuokas su tikslu apeiti taisykles, nustatančias ne ES piliečių teises atvykti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje.“⁶⁵ Direktyvos 2004/38/EB 35 str. numato valstybėms narėms galimybę patvirtinti būtinas priemones atsisakyti, nutraukti ar panaikinti bet kokią šia direktyva suteiktą teisę, jei jomis piktnaudžiaujama ar sukčiaujama, pvz. santuokomis iš išskaičiavimo. Šios priemonės turi būti proporcingos, apie priimtus sprendimus turi būti pranešta raštu, taip pat turi būti numatyta apeliacijos ar peržiūros galimybė. 1997 m. ES Taryba paskelbė rezoliuciją dėl priemonių, kurių reikia imtis kovai su santuokomis iš išskaičiavimo. „Santuoka iš išskaičiavimo“ čia reiškia santuoką tarp valstybės narės piliečio arba joje legaliai gyvenančio trečiosios šalies piliečio ir trečiosios šalies piliečio, kuria siekiama vienintelio tikslo – pažeisti trečiųjų šalių piliečių

⁶¹ ten pat. 16(2) str.

⁶² D. Chalmers, C. Hadjiemmanuil, G. Monti, A. Tomkins. European Union law. Text and materials. Cambridge University Press., New York, 2006. P. 591.

⁶³ Byla C-267/83 Diatta v. Land Berlin [1985] ECR 567. p.19.

⁶⁴ Byla C-109/01 Secretary of State for the Home Department v. Akrich [2003] ECR I-9607. 61p.

⁶⁵ ten pat. p. 57.

atvykimo į šalį ir apsigyvenimo joje taisyklės ir gauti leidimą arba teisę trečiosios šalies piliečiui gyventi valstybėje narėje.⁶⁶

Taigi, apibendrinant galima pasakyti, kad tiek EB teisės aktai, tiek ETT praktika iki galo neišsprendžia tos pačios lyties asmenų santuokos pripažinimo kitose valstybėse narėse klausimo. Tačiau Teismas savo praktikoje yra aiškiai išskyręs svarbiausius bruožus, kuriuos turi atitikti santuoka EB teisės kontekste: santuoka neapima sugyventinių instituto, ji turi būti sudaryta ne iš išskaičiavimo, ji turi būti anksčiau pripažinta vienoje iš valstybių narių, kaip suteikianti teisę sutuoktiniui reziduoti toje šalyje. Tačiau, anot ETT, pastarosios sąlygos neišpildymas neturėtų būti atgrasanti aplinkybė įgyvendinant laisvą darbuotojų judėjimą. Sutuoktiniams negali būti keliamas reikalavimas gyventi kartu, o santuoka negali būti laikoma pasibaigus tol, kol ji nėra teisiškai nutraukta.

2. 2. Partneris, su kuriuo darbuotojas sudarė registruotą partnerystę

Santuokos, partnerystės ir sugyventinių instituto vieta laisvame darbuotojų judėjime buvo nuolat diskutuojama tema nuo tada, kai ETT priėmė sprendimą Reed byloje (Byla C- 59/85)⁶⁷, kur Teismas nusprendė, kad nors ilgalaikis partneris negali būti prilygintas sutuoktiniui, tačiau toks asmuo, norėdamas atvykti į šalį ar pasilikti joje gyventi, gali remtis Reglamento 1612/68 7(2) str., numatančiu teisę į vienodas socialines lengvatas, kaip ir vietos piliečiams. Viena tokių lengvatų Teismas leido laikyti darbuotojo teisę būti lydimum partnerio iš kitos valstybės, jei tokia teisė yra suteikiama vietiniams darbuotojams. Priėmus tokį sprendimą, tiek Europos Komisija, tiek Parlamentas siekė pakeisti Reglamentą Nr. 1612/68, priartinant jo nuostatas prie Teismo sprendimo. Tačiau Parlamentui pasiūlius išties plačią interpretaciją, dėl pataisos taip ir nebuvo sutarta.⁶⁸ Komisija atsisakė „kėsintis į tradicines moralines vertybes, principus ir giliai įsišaknijusias religines nuostatas, kurios egzistuoja daugelyje valstybių narių.“⁶⁹ Tačiau praktika reikalavo keisti EB teisės aktus. Ypatingai su laisvo judėjimo problema susidurdavo valstybių narių piliečiai, turintys partnerius, trečiųjų valstybių piliečius. Todėl 1998 metais Komisija vėl grįžo prie šio klausimo. Savo pasiūlyme keisti Reglamentą Nr. 1612/68, šeimos nariais ji siūlė pripažinti darbuotojo „sutuoktinį ar kitą asmenį, prilyginamą sutuoktiniui pagal priimančiosios valstybės narės teisę.“⁷⁰ Iš tiesų, šis pasiūlymas atspindėjo pokyčius valstybių narių nacionalinėje

⁶⁶ Tarybos Rezoliucija 97/C 382/01 dėl priemonių, kurių reikia imtis kovai su santuokomis iš išskaičiavimo.

⁶⁷ Byla C- 59/85 State of Netherlands v. Ann Florence Reed [1986] ECR 1283.

⁶⁸ Proposal for a Council Regulation (EEC) amending Reg (EEC) 1612/68 on free movement for workers within the Community [1989] OJ C100/6; [1990] OJ C68/88.

⁶⁹ Papandreou V. Debates of the European Parliament No 3-386/59, 13 February 1990.

⁷⁰ Proposal for a European Parliament and Council Regulation amending Reg (EEC) 1612/68 on freedom of movement for workers within the Community [1998] OJ C344/9.

teisėje – nesantuokinės partnerystės įvairia forma pripažinimas darėsi vis dažnesnis reiškinys valstybėse narėse. Ir nors ši Komisijos siūloma pataisa nepakeitė Reglamento Nr. 1612/68, 2004 metais priimta direktyva atspindėjo ilgai brendusias idėjas. Direktyvos 2004/38/EB naujovė – 2 str. b) punktas, kuriuo šeimos nariu yra pripažįstamas ir partneris, su kuriuo Sąjungos pilietis sudarė registruotą partnerystę, remiantis valstybės narės teisės aktais, jei priimančioji valstybė narė traktuoja registruotą partnerystę kaip lygiavertę santuokai ir laikantis atitinkamuose priimančiosios valstybės narės teisės aktuose nustatytų reikalavimų. Toks reglamentavimas, atrodo, išties atspindi modernųjį požiūrį, atitinkantį šių laikų visuomenės poreikius. Tačiau taikant jį praktikoje tikriausiai nebus išvengta klausimų ir problemų. D. Chalmers iš esmės kritikuoja skirtumą, daromą tarp santuokos ir registruotos partnerystės.⁷¹ Jis teigia, kad „susituokę asmenys turi absoliučią teisę į Direktyvoje 2004/38/EB numatytas teises. Registruoti partneriai šias teises įgis tik jei partnerystė bus pripažįstama lygiaverte santuokai pagal priimančiosios narės teisę. Toks skirtumas yra kritikuotinas todėl, kad tradicinė santuoka neapima daugelio gyvenimo kartu nesusituokus formų. Be to, sprendimo teisė yra suteikiama priimančiajai valstybei narei, o ne tai valstybei, kurioje partnerystė buvo registruota. Tai gali sukurti situaciją, kai pilietis, ilgus metus gyvenęs registruotoje partnerystėje savo pilietybės valstybėje, norėdamas pasinaudoti laisvo judėjimo Bendrijoje teise, negalės to padaryti dėl priimančiosios valstybės narės nepripažinimo.“⁷²

Direktyvos nuostatoje įtvirtintos dvi sąlygos:

- 1) partnerystė turi būti įregistruota vienoje iš valstybių narių;
- 2) valstybė, į kurią partneriai siekia atvykti turi traktuoti registruotą partnerystę kaip lygiavertę santuokai.

Abi šios sąlygos turi būti privalomai išpildytos. Tačiau iš karto kyla klausimas – kokie santykiai gali būti laikomi registruota partneryste? Šeimos teisės sritis yra palikta ES valstybių narių kompetencijai. Visos valstybės reglamentuoja partnerystės, gyvenimo kartu nesusituokus klausimus savo nuožiūra. To pasekoje, mes matome tokių santykių įvairovę Bendrijoje. Registruota partnerystė (registered partnership), registruotas gyvenimas kartu neusituokus (registered cohabitation), civilinė partnerystė (civil partnership), gyvenimo partnerystė (life partnership).⁷³ Šios partnerystės formos skiriasi ne tik sąvokomis, bet ir skirtinga teisių apimtimi. Vienos valstybės reglamentuoja tik nuosavybės klausimus tarp partnerių, kitos – suteikia daug daugiau teisių, susijusių su tėvystės, globos, įvaikinimo klausimais. Vienose valstybėse registruotą partnerystę gali sudaryti tik skirtingos lyties asmenys, kitose – tik tos pačios lyties

⁷¹ D. Chalmers, C. Hadjiemmanuil, G. Monti, A. Tomkins. European Union law. Text and materials. Cambridge University Press., New York, 2006. P. 592.

⁷² ten pat.

⁷³ ILGA Europe. Nuoroda internete: http://www.ilga-europe.org/europe/issues/marriage_and_partnership Prisijungimo laikas: 2006-11-29.

asmenys ir pan.⁷⁴ Pavyzdžiui Danijos, Olandijos, Suomijos ir Švedijos įstatymai suteikia registruotiems partneriams statusą, kuris yra tikrai artimas santuokai.⁷⁵ Vokietijos, Prancūzijos, Liuksemburgo teisėje partneriams suteikiama nemažai teisių, kurias turi sutuoktiniai, tačiau čia kartu egzistuoja ir esminiai teisiniai skirtumai tarp šių institutų.⁷⁶ Lietuvos Respublikos Civilinis Kodeksas nustato tik turtinius santykius tarp vyro ir moters nusprendusių įregistruoti savo partnerystę.⁷⁷ Vengrijoje, Slovėnijoje ir Portugalijoje partnerystės yra registruojamos, tačiau suteikiamų teisių apimtis yra išties siaura lyginant su santuoka.⁷⁸ Tokios partnerystės, kaip spėjama, tikriausiai nepateks į „registruotos partnerystės“, kaip numatyta Direktyvoje apimtį.⁷⁹ Taip pat ir M. Bell kelia klausimą – „kaip gi teismai vertins tokias situacijas?“⁸⁰ Direktyvos tekstas sako, kad tik tam tikrais atvejais registruota partnerystė bus prilyginama santuokai. Kad ir kaip bebūtų, tais atvejais, kai partnerystė netenkina Direktyvoje numatytos registruotos partnerystės sąvokos, galės būti taikomas partneriams, su kuriais Sąjungos pilietis palaiko ilgalaikius santykius, skirtas Direktyvos straipsnis (3(2)str.).

ES nepriklausomų ekspertų tinklas, tiriantis pagrindinių teisių užtikrinimą Europos Sąjungoje, teigia, kad skirtumas, daromas tarp santuokos ir partnerystės, yra problematiškas žvelgiant iš teisės laisvai judėti perspektyvos: „priimančiajai valstybei narei suteikta galimybė spresti, kada registruota partnerystė gali būti prilyginama santuokai, visais atvejais, išskyrus, kai partnerystė bus registruota Belgijoje ar Olandijoje (o dabar ir Ispanijoje – aut. pastaba), judėjimo ir apsigyvenimo laisvė, numatyta ES Pagrindinių teisių chartijos 45 str., (o šios teisės įgyvendinimas neįsivaizduojamas be teisės susijungti su šeima), bus mažiau efektyvesnė homoseksualams nei kitiems Sąjungos piliečiams. Be to, ši nuostata yra abejotina ne tik ES Pagrindinių teisių chartijos 45 str. prasme, bet ir Chartijos 21 str., draudžiančio diskriminaciją, prasme.⁸¹

ILGA Europe, asociacijos ginančios homoseksualų teises Europos regione, atstovai išreiškia nuomonę, kad tinkamiausia išeitis būtų, jei „tose valstybėse narėse, kuriose yra

⁷⁴ ten pat.

⁷⁵ Bell M. EU Directive on free movement and same-sex families: guidelines on the implementation process. Ilga-Europe. Brussels, 2005. P. 6.

⁷⁶ ten pat.

⁷⁷ LR Civilinio Kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864, Valstybės žinios 2000, Nr. 74-2262. 3.229 str. Svarbu pažymėti tai, kad nuostatos dėl bendro gyvenimo neįregistravus santuokos Lietuvoje įsigalios nuo įstatymo, reglamentuojančio partnerystės įregistravimo tvarką, įsigaliojimo momento. (LR CK 28 str.) Pastarasis įstatymas šio darbo rašymo metu yra projekto stadijoje.

⁷⁸ Walsh J., Fergus R. The rights of *de facto* couples. IHRC (Irish Human Rights Commission). Dublin, 2006. P. 35.

⁷⁹ ten pat.

⁸⁰ Bell M. EU Directive on free movement and same-sex families: guidelines on the implementation process. Ilga-Europe. Brussels, 2005. P. 6.

⁸¹ EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights (2005) Synthesis Report: Conclusions and Recommendations on the Situation of Fundamental Rights in the European Union and Its Member States in 2004, p. 129. Nuoroda internete: http://www.europa.eu.int/comm/justice_home/cfr_cdf/index_en.htm Prisiųgimo laikas: 2006-12-07.

numatyta registruota partnerystė, nacionaliniai teisės aktai išplėstų teisę atvykti ir apsigyventi tiems asmenims, kurie yra įregistravę savo partnerystę kitose valstybėse narėse. O tos, valstybės narės, kuriose registruotos partnerystės klausimai yra diskusijų lygyje, tokios šios teisės suteikimą įtrauktų į įstatymų projektus.⁸²

Tačiau tokio pasiūlymo įgyvendinimas vargu ar išspręstų problemą. Visgi tai nepanaikintų registruotos partnerystės skirtumų tarp valstybių narių, o galėtų sukelti keblumų, kai iš vienos valstybės narės atvykę partneriai į kitą valstybę narę dėl jiems suteikiamų teisių apimties atsidurtų daug palankesnėje padėtyje nei vietiniai gyventojai.

Kita problema kyla dėl sąlygos, kuria numatoma, kad valstybė, į kurią partneriai siekia atvykti, turi traktuoti registruotą partnerystę kaip lygiavertę santuokai. Nėra aišku, koku būdu valstybė turi išreikšti savo poziciją dėl partnerystės sugretinimo su santuoka. Ar valstybė narė turi patvirtinti arba paneigti savo poziciją įstatymuose? Žvelgiant į Lietuvos įstatymus, matome, kad nėra nuostatos, kuri numatytų, kad registruota partnerystė yra prilyginama santuokai. Ir atsižvelgiant į tai, jog registruota partnerystė mūsų šalyje apsiriboja tik turiniais klausimais ir neapima kitų santuokai būdingų elementų, galėtume daryti išvadą, kad partnerystė čia nėra prilyginama santuokai. Tačiau Vidaus reikalų ministro Aiškinamajame rašte dėl LR Partnerystės (Bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projekto, aiškiai pasakoma, kad „registruota partnerystė iš esmės yra prilyginama santuokai, ir yra numatomos tik tam tikros išimty“⁸³

Taigi registruoto partnerio įtraukimas į darbuotojo šeimos narių sąrašą palieka daug klausimų. Skirtingos teisinės sistemos čia susitinka būtent toje srityje, kuri yra palikta valstybių narių nacionalinei teisei. Todėl, mūsų nuomone, reikalingas teisinis mechanizmas šioms sistemoms suderinti, neperžengiant valstybių narių kompetencijos ribų. Šis mechanizmas turėtų nustatyti, koku būdu valstybės narės turi pripažinti registruotą partnerystę lygiavertę santuokai, į ką turi būti atsižvelgiama tiriant skirtingų teisinių sistemų panašumus ir skirtumus, kokiais kriterijais turėtų remtis valstybės narės atsisakydamos pripažinti kitoje valstybėje narėje įregistruotas partnerystes. Tokie sprendimai turi būti priimami netrukdam valstybei laisvai pasirinkti kokiais principais vadovautis šeimos teisės srityje, t.y. neprimetant kitose šalyse vertinamų šeimos teisės normų, o kartu ir užkertant kelią galimiems valstybių narių piktnaudžiavimams, kai atsisakymas pripažinti kitoje valstybėje registruotą partnerystę būtų grindžiamas kitais kriterijais, pvz. ne šeimos vertybių saugojimu, o užslėpta diskriminacija ar atsižvelgiant į migracijos srautus ar kitus ekonominius ar politinius kriterijus.

⁸² Bell M. EU Directive on free movement and same-sex families: guidelines on the implementation process. Iga-Europe. Brussels, 2005. P. 7.

⁸³ Partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2004 02 24. Nr. IXP-3272. 4 pastraipa.

2. 3. Kiti šeimos nariai

Bylos Komisija prieš Vokietiją (Byla C-249/86) sprendime ETT yra nustatęs, kad Reglamentą Nr. 1612/68 (Direktyvos 2004/38/EB pirmtaką, straipsnių, liečiančių darbuotojo šeimos narius prasme) reikia aiškinti Europos žmogaus teisių apsaugos konvencijos 8 str., numatančio teisę į šeimos gyvenimo gerbimą, šviesoje. Taip pat Teismas pastebėjo, jog priimdama šį Reglamentą, Taryba, atsižvelgė į šiuos darbuotojo interesus: pirmiausia, iš žmogiškosios pusės, į svarbą būti su visa šeima kartu, antra – apskritai į jo ir visos šeimos integraciją ES valstybėje narėje, traktuojant juos ne kitaip, kaip vietinius piliečius.⁸⁴ Šios nuostatos nebūtų pilnai išpildytos užtikrinant tik darbuotojo sutuoktinio ar registruoto partnerio teises, tačiau ignoruojant vaikų teises ar tiesioginius giminaičius esančius aukščiau pagal giminystės liniją. Vaikų teises taip pat įpareigoja gerbti ir ES Pagrindinių teisių chartija (Chartijos 24 str., kuris yra grindžiamas 1989 m. lapkričio 20 d. pasirašyta ir visų valstybių narių ratifikuota Niujorko Vaiko teisių konvencija⁸⁵, ypač jos 3, 9, 12 ir 13 straipsniais.⁸⁶). Todėl Direktyvos 2004/38/EB 2(2) c) straipsnis Sąjungos piliečio šeimos nariais įvardija ir piliečio ir sutuoktinio ar registruoto partnerio tiesioginius palikuonis, kuriems nesukakę 21 metų amžiaus, arba išlaikytinius, o 2(2) d) – ir tiesioginius giminaičius, esančius aukščiau pagal giminystės liniją.

Taigi, kartu su darbuotoju vykti į kitą valstybę narę ir naudotis šeimos nariams suteikiamomis teisėmis gali:

- darbuotojo ir jo sutuoktinio arba partnerio tiesioginiai palikuonys (t.y. vaikai), kuriems nėra sukakę 21 metai;
- darbuotojo ir jo sutuoktinio arba partnerio tiesioginiai palikuonys (t.y. vaikai), kuriems yra sukakę 21 metai, bet kurie yra išlaikomi darbuotojo.
- darbuotojo ir jo sutuoktinio arba partnerio tiesioginiai išlaikomi giminaičiai esantys aukščiau pagal giminystės liniją.

Šio straipsnio dalis, skirta išlaikomiems giminaičiams, esantiems aukščiau pagal giminystės liniją, manoma, kalba apie darbuotojo, jo sutuoktinio ar partnerio tėvus ir senelius.⁸⁷

Taigi, vaikai, kuriems dar nėra sukakę 21 metai, bet koku atveju turės teisę vykti kartu su darbuotoju ir naudotis Direktyvos suteikiamomis teisėmis. Antruoju ir trečiuoju atvejais,

⁸⁴ Byla C-249/86 *Commission v. Germany* [1989] ECR 1263. p. 10, 11.

⁸⁵ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. 1989 m. lapkričio 20 d. Valstybės žinios, 1995 07 21, Nr. 60-1501.

⁸⁶ Deklaracijos dėl Konstitucijos nuostatų. Baigiamasis aktas. 12 dalis - Deklaracija dėl su Pagrindinių teisių chartija susijusių išaiškinimų, 24 str.. Nuoroda internete: http://europa.eu.int/constitution/lt/ftocp139_lt.htm Prisijungimo laikas: 2006-12-07.

⁸⁷ Fairhurst J., Vincenzi Ch. *Law of the European Community*. Fourth edition. Pearson, 2003. P. 246.

reikia nustatyti išlaikymo faktą. Apsvarstyti konkrečias aplinkybes ir nuspręsti, ar tikrai šeimos narys yra priklausomas turi nacionalinis teismas.⁸⁸ Išlaikymas – tai tik fakto klausimas, o būtent – ar darbuotojas teikia finansinę paramą. Klausimas, ar tokios paramos asmeniui reikia, neturi jokios reikšmės šio straipsnio atžvilgiu. Byloje Lebon (Byla C-316/85) Teismas pasakė:

„Nuo darbuotojo priklausomo šeimos nario padėtis yra grynai faktinės situacijos rezultatas. Toks asmuo yra šeimos narys, ir jis yra išlaikomas neatsižvelgiant į tai, kokios yra to išlaikymo priežastys. Neturėtų būti keliamas klausimas, ar toks asmuo galėtų pasirinkti savo paties išlaikymu susiradęs apmokamą darbą.“⁸⁹

Taikant nuostatą dėl išlaikomų šeimos narių, nėra reikalavimo, kad išlaikymo pareiga būtų tiesiškai nustatyta darbuotojui.⁹⁰ Svarbu ir tai, kad darbuotojo šeimos narys nenustoja būti priklausomu, vien dėl to, kad kreipėsi į socialinio aprūpinimo institucijas, prašydamas socialinio aprūpinimo išmokos. Teismas sako, kad „jeigu būtų atvirksčiai, joks darbuotojo šeimos narys (išskyrus sutuoktinį, registruotą partnerį ir vaiką iki 21 metų) negalėtų kreiptis į socialinio aprūpinimo institucijas, neatsisakydamas savo, kaip išlaikomo šeimos nario teisių, ko pasekoje jis negalėtų gauti prašomos išmokos arba netgi prarastų teisę reziduoti valstybėje“.⁹¹

J. Fairhurst knygoje „Law of the European Community“ akcentuoja ir tai, kad darbuotojo teikiama parama išlaikomam šeimos nariui gali būti tiek finansinė, tiek nefinansinė. Kaip pavyzdys galėtų būti neįgalus darbuotojo vaikas, kuriam jau yra sukakę 21 metai. Jei toks asmuo savo traumos pasekoje gauna valstybės skirtą finansinę paramą, jis tikriausiai bus pripažintas finansiškai nepriklausomas nuo tėvų. Tačiau jei tėvai šiam vaikui teikia kitokią paramą (pvz. organizuoja medicininę priežiūrą, slaugo ir pan.), to užtenka, kad šis vaikas patektų į Direktyvos 2004/38/EB 2(2) c) str. taikymo apimtį.⁹²

Byloje Baumbast (Byla C-413/99) Teismas išaiškino, kad darbuotojo ir jo sutuoktinio arba partnerio vaikų, kuriems nėra sukakę 21 metai, arba išlaikytinių teisė atvykti kartu su darbuotoju ir apsigyventi kitoje nei kilmės valstybėje narėje, negali būti aiškinama siaurinamai, t.y. suteikiant teises tik tiesioginiams darbuotojo palikuonims. Šios Direktyvos teisės turi būti lygiai taip pat suteikiamos ir sutuoktinio vaikams, kurie nėra darbuotojo vaikai. Pasak ETT, siauresnis šio straipsnio aiškinimas prieštarautų Reglamento Nr. 1612/68 tikslui – palengvinti laisvą darbuotojų judėjimą.⁹³ Teismas be viso to pabrėžė, kad šiam sprendimui visiškai nedaro įtakos darbuotojo ar jo sutuoktinio vaikų pilietybė. Taigi, vaikai, net ir būdami tik darbuotojo sutuoktinio, nesančio ES piliečiu, palikuonimis ir patys nebūdami ES piliečiais yra laikomi

⁸⁸ Coles J. Law of the European Union. Old Bailey Press, London. 2005. P. 221.

⁸⁹ Byla C-316/85 Centre public d'aide sociale de Courcelles v Marie-Christine Lebon [1987] ECR 2811. p. 22.

⁹⁰ Storey T., Turner Ch. Unlocking EU Law. Hodder Arnold, 2005. P. 212.

⁹¹ Byla C-316/85 Centre public d'aide sociale de Courcelles v Marie-Christine Lebon [1987] ECR 2811. p. 20.

⁹² Fairhurst J., Vincenzi Ch. Law of the European Community. Fourth edition. Pearson, 2003. P. 247.

⁹³ Byla C-413/99 Baumbast and R v Secretary of State for the Home Department [2002] ECR I-7091. p. 57.

darbuotojo šeimos nariais ir naudojami jiems suteikiamomis teisėmis, įskaitant ir teisę mokytis priimančiojoje valstybėje narėje, kaip nurodyta Reglamento Nr. 1612/68 12 str.⁹⁴

Taigi, išnagrinėjus ETT praktiką, liečiančią darbuotojo vaikams (išskyrus vaikus iki 21 metų) ir asmenims, esantiems aukščiau pagal giminystės liniją suteikiamų teisių klausimą, galima apibendrinti, kad svarbiausia šiais atvejais yra nustatyti išlaikymo faktą, taip pat atsižvelgti į tai, kad teikiama parama gali būti ne tik finansinė. Išlaikymas netrukdo siekti valstybės teikiamų socialinio aprūpinimo išmokų. O Direktyvos 2004/38/EB nuostata, liečianti darbuotojo vaikus, negali būti aiškinama siaurinamai – turi būti įtraukiami ir darbuotojo sutuoktinio ar partnerio palikuonys, neatsižvelgiant į jų pilietybę.

2. 4. Kiti asmenys, galintys naudotis darbuotojo šeimos nariams suteikiamomis teisėmis

Direktyvos 2004/38/EB 3(2) straipsnis įvardija asmenų grupę, kuri nepatenka į darbuotojo šeimos narių sąrašą, todėl neturi automatinės įvažiavimo ir gyvenimo teisės, tačiau esant tam tikroms aplinkybėms gali naudotis darbuotojo šeimos nariams suteikiamomis teisėmis. Šios nuostatos teisinis pagrindas – šeimos vienybės platesne prasme principas ir draudimas diskriminuoti pilietybės pagrindu.⁹⁵ Anksčiau galiojusi Reglamento Nr. 1612/68 10(2) str. nuostata taip pat numatė tokią galimybę, tačiau Direktyva ją labiau detalizuoja ir išplečia.

Direktyvos 3(2) str. gali naudotis:

- kiti šeimos nariai, kurie savo išvykimo šalyje yra išlaikomi ar veda bendrą namų ūkį su darbuotoju, arba dėl rimtų sveikatos priežasčių jiems būtinais reikia asmeninės darbuotojo priežiūros.
- partneriai, su kuriais darbuotojas palaiko ilgalaikius santykius, jei jie tinkamai patvirtinami.

ETT nėra sprendęs klausimo, kokie asmeys turėtų patekti į pirmąją grupę, tačiau yra manoma, kad teoriškai tai galėtų būti broliai ir seserys, tetos ir dėdės, sūnėnai ir dukterėčios, pusbroliai, globotiniai ar pan.⁹⁶ Antroji grupė, manoma, įtraukta užbėgant už akių tam, kad bus atveju, kai darbuotojo partneriai ar sugyventiniai nepateks į Direktyvos 2(2) str. taikymo sritį.⁹⁷ Visiems šiems asmenims gali būti taikomas Direktyvos 2004/38/EB 3(2) str., jeigu jie nepatenka į šios direktyvos 2(2) str. taikymo sritį.

⁹⁴ ten pat. p. 56.

⁹⁵ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB. Preambulė. p. 6.

⁹⁶ Storey T., Turner Ch. Unlocking EU Law. Hodder Arnold, 2005. P. 210.

⁹⁷ D. Chalmers, C. Hadjiemmanuil, G. Monti, A. Tomkins. European Union law. Text and materials. Cambridge University Press., New York, 2006. P. 592.

Pats šiame straipsnyje numatytas teisių suteikimas yra gana nekonkretus. Priimančioji valstybė narė, skirtingai nuo 2(2) str., nėra įpareigota įsileisti 3(2) str. nurodytus asmenis, tačiau turi palengvinti jų įvažiavimą ir apsigyvenimą, t.y. turi išnagrinėti jų padėtį pagal savo teisės aktus ir nuspręsti, ar tokiems asmenims galėtų būti leista įvažiuoti ir gyventi šalyje, atsižvelgdama į jų santykį su darbuotoju ar bet kurias kitas aplinkybes, pvz., jų finansinį ar fizinį priklausomumą nuo darbuotojo. Toks šeimos narių skirstymas į dvi kategorijas, kur vieniems yra suteikiama teisė įvažiuoti ir apsigyventi, o kitiems priėjimas prie šių teisių yra tik palengvinamas, D. Chalmers nuomone, suskaldo vieningos šeimos idėją – „šis atskyrimas kenkia pačioje šeimos sampratoje glūdinčiais idėjais, kur šeima suprantama, kaip ilgalaikiai santykiai, paremti meile ir abipusiu priklausomumu.“⁹⁸ Šio autoriaus nuomone, šis skirstymas kelia grėsmę tam, kad skirtingi šeimos nariai pakliūs į skirtingą situaciją ir kai kurių iš jų teisės bus paprasčiausiai neapsaugotos.

Tačiau vargu ar tokia kritika yra pagrįsta. Mūsų nuomone, Direktyvos 3(2) str. neapriboja, o atvirkščiai – išplečia šeimos narių ratą ir sumažina tikimybę, kad darbuotojai, norėdami pasinaudoti laisve judėti Bendrijoje, susidurs su šeimos išskyrimo problema. Straipsnis 2(2) apima visas svarbiausias šeimos narių kategorijas ir valstybėms narėms nustatyta pareiga šiuos asmenis įsileisti ir suteikti galimybę apsigyventi, yra tinkama priemonė užtikrinti šeimos vienybę laisvame darbuotojų judėjime. Tuo tarpu 3(2) str. yra tarsi papildoma priemonė tiems asmenims, kurie gyvena vienoje šeimoje su darbuotoju, tačiau jų santykiai nepatenka į 2(2) str. taikymo sritį. Todėl yra svarbu tokioje situacijoje individualiai tirti kiekvieną atskirą atvejį ir, jeigu prašymas suteikti teisę įvažiuoti ir apsigyventi būtų atmestas, tinkamai motyvuoti tokį sprendimą. Pareiga priimti tokį sprendimą pavesta priimančiajai valstybei narei. Įdomu pastebėti tai, kad panašia koncepcija yra vadovaujama ir Tarybos Direktyvoje 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą, kuri yra skirta trečiųjų šalių piliečiams.⁹⁹ Šios direktyvos šaltinis yra pagarba pagrindinėms teisėms ir principams, pripažintiems Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje.¹⁰⁰

Taigi, apibendrinant galima pasakyti, kad EB teisės aktai suteikia darbuotojo sutuoktiniui ir tam tikrais atvejais, atsižvelgiant į priimančiosios valstybės narės teisinę nuostatą ar vykdomą praktiką, partneriui, su kuriuo darbuotojas yra sudaręs registruotą partnerystę, teisę naudotis darbuotojo šeimos nariams suteikiamomis teisėmis. ETT praktikoje yra formuluojami svarbiausi santuokos bruožai, išskiriami reikalavimai, kurie turi būti keliami sutuoktiniams ir

⁹⁸ D. Chalmers, C. Hadjiemmanuil, G. Monti, A. Tomkins. *European Union law. Text and materials*. Cambridge University Press., New York, 2006. P. 594.

⁹⁹ Tarybos Direktyva 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą. 2003 m. rugsėjo 22 d. (OL L 251, 2003 10 3, p. 12–18) 4 (3) str.

¹⁰⁰ ten pat. Preambulė. p. 2.

reikalavimai, kurie negali būti keliami, tačiau šių klausimų reglamentavime lieka spragų žvelgiant iš tos pačios lyties asmenų santuokos ar partnerystės pripažinimo kitose valstybėse narėse klausimo pusės.

Darbuotojo šeimos narių teisėmis gali naudotis ne tik darbuotojo ir jo sutuoktinio arba partnerio nepilnamečiai vaikai, tačiau ir tie, kuriems yra suėję 21 metai, tačiau kurie yra išlaikomi darbuotojo. Nustatyti išlaikymo faktą svarbu ir suteikiant teises darbuotojo ar sutuoktinio ar registruoto partnerio tėvams ir kitiems giminaičiams pagal aukštutinę giminystės liniją.

Valstybės narės yra įpareigosios palengvinti ir kitų asmenų, susijusių su darbuotoju asmeniniais ar ekonominiais ryšiais, įvažiavimą ir apsigyvenimą valstybėje narėje. Ši nuostata išplečia šeimos narių ratą ir sumažina tikimybę, kad darbuotojai, norėdami pasinaudoti laisve judėti Bendrijoje, susidurs su šeimos išskyrimo problema.

III. DARBUOTOJO ŠEIMOS NARIAMS SUTEIKIAMOS TEISĖS

3.1. Teisė išvykti ir teisė atvykti

Teisės atvykti įgyvendinimas būtų neįmanomas be teisės išvykti iš šalies turėjimo. Išvažiavimo teisę įtvirtina Direktyvos 2004/38/EB 4 str., kur teigiama, kad visi Sąjungos piliečiai, turintys galiojančią tapatybės kortelę ar pasą, ir jų šeimos nariai, kurie nėra valstybės narės piliečiai ir turi galiojantį pasą, turi teisę išvažiuoti iš valstybės narės teritorijos į kitą valstybę narę. Šiems asmenims nėra taikomas išvažiavimo vizos ar kitas lygiaverčio formalumo reikalavimas. Valstybėms narėms numatoma pareiga tiek išduoti, tiek atnaujinti savo piliečiams tapatybės kortelę ar pasą, nurodančius jų pilietybę. Pasas turi galioti bent visose valstybėse narėse ir šalyse, kurias turėtojas turi kirsti vykdamas tarp valstybių narių. Jei valstybių narių įstatymai nenumato išduoti tapatybės kortelių, bet kurio išduodamo ar pratęsiamo paso galiojimo trukmė turi būti ne mažesnė kaip penkeri metai.¹⁰¹

Asmuo turi siekti pasinaudoti laivo judėjimo teise Bendrijoje tam, kad vėliau galėtų kreiptis dėl pažeistos teisės išvykti. Galimybė, kad asmuo kada nors ateityje ja naudosis yra nepakankama. Šią situaciją iliustruoja Iorio byla (Byla C-298/84), kur Italijos pilietis skundė Italijos transporto taisyklės, kurios vykimą į kaimyninę valstybę narę darė lengviau prieinamą Šiaurės Italijos gyventojams negu pietiečiams. Tačiau pats ponas Iorio keliavo šalies viduje ir nesiekė vykti į kitą valstybę narę. Teismas pasakė, kad tiek Sutarties nuostatos, tiek taisyklės, skirtos Sutarties įgyvendinimui negali būti taikomos toms situacijoms, kuriose nėra aiškios aplinkybės, jungiančios jas su situacijomis, numatytomis Bendrijos teise. Taigi, tokia situacija buvo pripažinta valstybės vidaus situacija.¹⁰²

Valstybės narės, suteikdamos teisę įvažiuoti į jų teritoriją, gali reikalauti šių dokumentų:

- šeimos narių, kurie yra vienos iš valstybės narės piliečiai – turėti pasą ar tapatybės kortelę;
- šeimos narių, kurie nėra valstybės narės piliečiai – pasą ir įvažiavimo vizą pagal Reglamento (EB) Nr. 539/2001¹⁰³ nuostatas arba, kai taikytina, pagal nacionalinius teisės aktus.

Kalbant apie šeimos narius, kurie patys yra vienos iš valstybių narių piliečiai, svarbi yra Sagulo, Brenca and Bakhouche byla (Byla C-8/77)¹⁰⁴. Čia Teismas pabrėžė, kad vykstant į kitą

¹⁰¹ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB. 4 str.

¹⁰² Byla C-298/84 Paolo Iorio v Azienda autonoma delle ferrovie dello Stato [1986] ECR-241. p. 14, 17.

¹⁰³ Tarybos Reglamentas nustatantis trečiųjų šalių, kurių piliečiai, kirsdami išorines sienas privalo turėti vizas, ir trečiųjų šalių, kurių piliečiams toks reikalavimas netaikomas, sąrašus (EB) Nr. 539/2001. 2001 m. kovo 15 d. (OL L 81, 2001 3 21, p. 1—7)

valstybę narę, iš Bendrijos piliečių negali būti reikalaujama vizos ar kito leidimo. Spręsdamas bylą *R v Pieck* (Byla C-157/79)¹⁰⁵ ETT aiškino sąvokas „įvažiavimo viza ar kitas leidimas“. Čia Teismas nurodė, kad šios sąvokos apima bet kokius formalumus, susijusius su teisės įvažiuoti į teritoriją suteikimu, tiek tuomet, kai jie yra išduodami ar suteikiami kertant sieną, t.y. paso ar tapatybės kortelės pateikimo metu, tiek bet kuriuo kitu metu ir iš bet kurios valstybinės institucijos. Šioje byloje klausimas kilo dėl antspaudo, kuriuo D. Britanijos institucijos pažymėjo atvykstančio Olandijos piliečio pasą, taip suteikdamos jam teisę tam tikram terminui pasilikti šalyje. Teismo nuomone, toks formalumas, kaip antspaudo reikalavimas, yra nuostatos, kuria yra draudžiama reikalauti iš Bendrijos piliečio įvažiavimo vizos, pažeidimas. Byloje *Criminal Proceedings against Wijzenbeek* (Byla C-378/97)¹⁰⁶ buvo iškeltas klausimas, ar valstybėms narėms suteikta teisė reikalauti iš ES piliečio paso ar tapatybės kortelės sienos kirtimo metu, yra suderinama su Sutarties 14 str. ir 18 str. Sutarties 14 str. numato, kad „vidaus rinką sudaro vidaus sienų neturinti erdvė, kurioje pagal šios Sutarties nuostatas užtikrinamas laisvas prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas“. Sutarties 18 str. įtvirtina Sąjungos piliečio teisę laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje.¹⁰⁷ Šioje byloje Belgijos pilietis, vykdamas į Airiją, atsisakė pateikti asmens dokumentus, motyvuodamas tuo, kad Sąjunga yra vidaus sienų neturinti rinką, todėl jos viduje keliaujantiems piliečiams neturėtų būti vykdomi patikrinimai. ETT išaiškino, kad minėtos Sutarties nuostatos neužkerta kelio vykdomiems patikrinimams, kai reikalaujama paso ar tapatybės kortelės, nes tokie patikrinimai yra atliekami siekiant nustatyti asmens tapatybę.

Tačiau Teismas vėlgi pabrėžė, kad valstybių narių pareigūnai negali taikyti priemonių, kurios sudarytų kliūtis laisvam judėjimui (pvz. leidimų gyventi šalyje reikalavimas ar pan.) ar reikalauti iš asmenų papildomos informacijos, tokios kaip vykimo tikslas ir numatoma trukmė, finansiniai ketinimai, ir naudoti tokią informaciją, kaip priežastis atsisakyti suteikti įvažiavimo teisę.¹⁰⁸

Jeigu asmuo nepateikia šių dokumentų, gali būti taikomos priemonės, tačiau jos turi būti proporcingos padarytam administraciniam pažeidimui ir tokios priemonės neturėtų apimti asmens išsiuntimo iš šalies.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Byla C-8/77 *Concetta Sagulo, Gennaro Brenca et Addelmadjid Bakhouché* [1977] ECR-1495.

¹⁰⁵ Byla C-157/79 *Regina v Stanislaus Pieck* [1980] ECR 2171. p. 10.

¹⁰⁶ Byla C-378/97 *Criminal Proceedings against Florus Ariel Wijzenbeek* [1999] ECR I-6207.

¹⁰⁷ Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo Sutartis. 12002E. Valstybės žinios, 2004 01 03, Nr. 2-2. 14 ir 18 str.

¹⁰⁸ Žr. bylas C-321/87 *Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium* [1989] ECR 997; ir C-68/89 *Commission of the European Communities v Kingdom of Netherlands* [1991] ECR I-2637.

¹⁰⁹ Žr. Bylą C-118/75 *Lynne Watson and Alessandro Belmann* [1976] ECR-1185.

Šeimos nariams, kurie nėra nei vienos iš valstybių narių piliečiai, be paso pateikimo, keliamas dar papildomas reikalavimas – turėti įvažiavimo vizą. Europos Taryba yra sudariusi valstybių sąrašus: trečiųjų šalių, kurių piliečiai kirsdami išorinę Sąjungos sieną, privalo turėti visas; o taip pat sąrašą tų trečiųjų šalių, kurių piliečiams toks reikalavimas netaikomas. Šie sąrašai yra nustatyti Tarybos Reglamente (EB) Nr. 539/2001. Vizų reikalavimo pagrindas gali būti pastarasis Reglamentas arba valstybės narės nacionaliniai įstatymai. Direktyvos 5(2) str. numato valstybių narių pareigą suteikti šiems asmenims visas galimybes gauti būtinas visas. Jos turi būti išduodamos nemokamai, kuo greičiau, skubos tvarka. Pasak ETT, šios vizos turi būti išduodamos neatidėliojant, ir netgi, jeigu įmanoma įvažiuojant į valstybę narę.¹¹⁰ Byloje MRAX prieš Belgiją (Byla C-459/99)¹¹¹, Teismo nuomonė buvo tokia, kad „taikydama proporcingumo principą, valstybė narė, neturėtų grąžinti nuo valstybės sienos asmens, kuris pats būdamas trečiosios valstybės pilietis, susituokęs su Sąjungos piliečiu, nepateikia asmens tapatybės kortelės, paso ir, kai reikia, vizos, tačiau gali kitais būdais įrodyti savo tapatybę ir šeimyninius ryšius su Sąjungos piliečiu. Vienintelė priežastis neleisti šiems asmenims įvažiuoti į šalį, gali būti įrodymai, kad toks asmuo kelia grėsmę viešajai tvarkai, visuomenės saugumui ir visuomenės sveikatai.“¹¹² Tuo tarpu Direktyva įpareigoja valstybės narės pareigūnus suteikti tokiems asmenims visas pagrįstas galimybes gauti būtinus dokumentus ar pristatyti juos jiems per pagrįstą laikotarpį, patvirtinti ar kitomis priemonėmis įrodyti, kad jie turi laisvo judėjimo ir gyvenimo šalyje teisę.¹¹³

Siekiant palengvinti šeimos narių ne valstybės narės piliečių laisvą judėjimą, tie šeimos nariai, kurie jau gavo leidimo gyventi šalyje kortelę, turėtų būti atleisti nuo reikalavimo gauti įvažiavimo vizą, numatytą Reglamente (EB) Nr. 539/2001 arba, kai taikytina, nacionaliniuose teisės aktuose.¹¹⁴ Direktyvos 5(3) str. teigia, kad į šių asmenų pasus valstybių narių pareigūnai neturėtų dėti antspaudų.

ETT sprendimai parodo, kad teisė atvykti apima ir darbuotojo teisę kartu su savo šeimos nariu sugrįžti į tą valstybę narę, iš kurios jie išvyko tam, kad pasinaudotų laisvo darbuotojų judėjimo teise. Geras pavyzdys – Singh byla (Byla C-370/90).¹¹⁵ Šioje byloje klausimas kilo dėl Indijos piliečio Singh, vedusio D. Britanijos pilietę, teisės grįžti ir pasilikti D. Britanijoje po to, kai jie abu buvo išvykę dirbti į Vokietiją. Kadangi ponai Singh, būdami Vokietijoje pradėjo skyrybų procesą, D. Britanijos pareigūnai atsisakė pratęsti pono Singh leidimą gyventi šalyje.

¹¹⁰ Byla C-459/99 *Mouvement contre le racisme, l'antisémitisme et la xénophobie ASBL (MRAX) v Belgium*. [2002] ECR I-6591 p. 60.

¹¹¹ ten pat.

¹¹² ten pat. p. 62.

¹¹³ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB. 5(4) str.

¹¹⁴ ten pat. Preambulė (8 punktas).

¹¹⁵ Byla C-370/90 *The Queen v Immigration Appeal Tribunal et Surinder Singh, ex parte Secretary of State for Home Department* [1992] ECR I-4265.

Matome, kad ši byla labai glaudžiai susijusi su vidaus situacija. Singh žmona buvo D. Britanijos pilietė, todėl, galėtų atrodyti, kad jos vyro atvykimas į D. Britaniją yra grynai vidaus situacija, kuriai EB teisė netaikoma. Tačiau šioje byloje Teismas akcentavo užsienio kriterijų, kurių Singh šeima išpildė išvykdama dirbti į Vokietiją. Taigi ETT nusprendė, kad kartą asmeniui išvykus iš vienos valstybės narės į kitą su tikslu įsidarbinti, jo atžvilgiu pradeda galioti visos laisvo darbuotojų judėjimo suteikiamos teisės, įskaitant ir Bendrijos darbuotojo teisę sugrįžti į savo kilmės šalį kartu su savo sutuoktiniu. Šis sprendimas gali atrodyti gan netikėtas, ypač po Teismo sprendimo Morson ir Jhanjan byloje (Byla C-35 ir 36/82),¹¹⁶ kur Olandijos piliečiai siekė atsivežti savo tėvus, trečiųjų valstybių piliečius į Olandiją, tačiau ETT nusprendė, kad pagal EB teisę jie šito padaryti negali, nes nagrinėjama situacija yra grynai valstybės vidaus reikalas. J. Coles nuomone, „Morson ir Jhanjan bylos sprendimas yra išties griežtas. Singh bylos kontekste, Morson ir Jhanjan savo tikslą galėtų pasiekti tik vykdami į kitą valstybę narę įsidarbinimo tikslais. Tokiu atveju, jie galėtų atsivežti savo tėvus į priimančiąją valstybę narę, iš kurios grįždami į Olandiją, jie galėtų būti lydimi savo tėvų.“¹¹⁷ Prisiminkime Akrich bylą (Byla C-109/01)¹¹⁸ (žr. skyrelį 2.1.), kur ponas ir ponia Akrich buvo atviri prisipažindami, kad iš D. Britanijos į Airiją jie vyko tam, kad išpildytų užsienio elemento kriterijų ir grįžtant į D. Britaniją, ponia Akrich (D. Britanijos pilietė) galėtų būti lydima savo vyro, Maroko piliečio.¹¹⁹ Pasak J. Coles, „toks Teismo primygtinumas, kad EB teisės principai ir suteikiamos teisės nebūtų taikomos grynai vidaus situacijoms sukuria nevienodą traktavimą, o būtent atvirkštinę diskriminaciją, ir mažai kuo prisideda prie judėjimo link dar glaudesnės sąjungos ar Europos pilietybės.“¹²⁰ Tačiau sutikime, priešinga Teismo pozicija tikrai būtų laikoma abejotina dėl galimo kišimosi į valstybės vidaus reikalus. Singh ir Akrich bylose nustatytu reikalavimu netrukdyti Bendrijos darbuotojams būti lydimiems sutuoktinio grįžtant į savo kilmės šalį, Teismas labai priartėja prie ribos, skiriančios valstybių narių ir Europos Bendrijos kompetencijų ribas. Todėl mūsų nuomone, Teismo pasirinkimas užsienio elementą laikyti pagrindiniu, sprendžiant šių dviejų kompetencijų atskyrimą yra pats tinkamiausias sprendimas.

¹¹⁶ Byla C-35 ir 36/82 Elestina Esselina Christina Morson v State of the Netherlands and Head of the Plaatselijke Politie within the meaning of the Vreemdelingenwet; Sweradjie Jhanjan v State of the Netherlands [1982] ECR-3723.

¹¹⁷ Coles J. Law of the European Union. Old Bailey Press, London. 2005. P. 221.

¹¹⁸ Byla C-109/01 Secretary of State for the Home Department v. Akrich [2003] ECR I-9607. p. 52-54.

¹¹⁹ ten pat. p.23.

¹²⁰ Coles J. Law of the European Union. Old Bailey Press, London. 2005. P. 221.

3.2. Teisė apsigyventi valstybėje narėje

Kartą darbuotojui ir jo šeimos nariams pasinaudojus įvažiavimo į kitą valstybę narę teise, atsiranda ir kitos EB suteiktos teisės. Viena jų – teisė apsigyventi. Sprendžiant darbuotojų ir jų šeimos narių teisės apsigyventi valstybėje narėje klausimus, matome, kad Direktyva 2004/38/EB padarė daug svarbių pakeitimų šioje srityje. Skirtingai nuo anksčiau galiojusiosios Direktyvos Nr. 68/360/EEB¹²¹, naujasis teisės aktas išskirsto rezidavimo kategorijas pagal trukmę, tuo pačiu keldamas skirtingus reikalavimus kiekvienai kategorijai.

Direktyvos Nr. 68/360/EEB keliamas tikslas buvo apribojimų panaikinimas ir darbuotojų apsigyvenimo galimybių kitose valstybėse narėse palengvinimas. Tuo tarpu naująja direktyva siekiama panaikinti vidaus sienas, palikti pačius minimaliausius ribojimus, leisti darbingiems Sąjungos piliečiams nevaržomai pasirinkti, kurioje Sąjungos dalyje įsikurti, apsigyventi, plėsti galimybes, o gal tiesiog laikinai nuvykti tobulinantis ar siekiant gerbuvio. Kalbant apie šeimos narius, esančius valstybės narės piliečiais, svarbu tai, kad yra atsisakyta leidimų gyventi šalyje sistemos, paliekant tik administracinio pobūdžio formalumus, prilygstančius formalumams, keliamiems patiems darbuotojams.

3.2.1. Teisė gyventi šalyje iki 3 mėnesių

ES piliečiai ir jų šeimos turi teisę gyventi kitos valstybės narės teritorijoje iki 3 mėnesių trukmės laikotarpį, netaikant jokių reikalavimų ar formalumų, išskyrus reikalavimą turėti tapatybės kortelę arba pasą. Ši nuostata taikoma bendrai visiems piliečiams, nekeltiant reikalavimo būti darbuotoju. Taigi, rezidavimas pirmuosius tris mėnesius valstybėje narėje yra nevaržomas jokiais administraciniais formalumais: nei registracija, nei leidimų gyventi šalyje išdavimu. Direktyva Nr. 68/360/EB buvo numačiusi tam tikrus atvejus, kai, atsižvelgiant į darbuotojo darbo trukmę, galima buvo nereikalauti leidimo apsigyventi šalyje. Tačiau konkretus laikas nebuvo įvardintas. Nauja yra tai, kad ši taisyklė galioja ir darbuotojo šeimos nariams, esantiems vienos iš valstybių narių piliečiais, ir šeimos nariams, esantiems trečiųjų valstybių piliečiais. Direktyvos 2004/38/EB 14 str. numato šios teisės suvaržymą – ji įgyvendinama tol, kol asmenys netampa nepagrįsta našta priimančiosios valstybės narės socialinės paramos sistemai. Tačiau šio straipsnio 4 dalis numato, kad išsiuntimo iš šalies priemonė jokių būdu negali būti taikoma prieš darbuotojus ar jų šeimos narius, neišskiriant ir ieškančiųjų darbo ir jų šeimos narių.

¹²¹ Tarybos Direktyva Nr. 68/360/EB dėl valstybių narių darbuotojų bei jų šeimų judėjimo ir teisės apsigyventi Bendrijoje apribojimų panaikinimo. 1968 m. spalio 15 d. (OL L 257, 1968 10 19, p. 13–16)

3.2.2. Teisė gyventi šalyje ilgiau kaip 3 mėnesius

Direktyva 2004/38/EB įtvirtina darbuotojų ir jų šeimos narių teisę gyventi šalyje ilgiau kaip 3 mėnesius. Ši teisė taip pat suteikiama visiems darbuotojo šeimos nariams – ir esantiems ES piliečiais, ir trečiųjų valstybių narių piliečiais. Šios teisės suteikimo pagrindas – darbuotojo statusas, taigi jam nėra keliamas atskiras reikalavimas turėti pakankamai išteklių sau ir savo šeimos nariams.¹²² Tačiau Sąjungos pilietis, kuris nebėra darbuotojas ar savarankiškai dirbantysis, tam tikrais atvejais išlaiko darbuotojo statusą. Tokie atvejai yra nurodyti Direktyvos 7(3) str.

Administraciniai formalumai, skirti darbuotojo šeimos nariams, esantiems valstybės narės piliečiais skiriasi nuo tų, kurie yra skirti šeimos nariams trečiųjų valstybių piliečiams. Priimančioji valstybė narė gali reikalauti valstybės narės piliečių užsiregistruoti atitinkamose institucijose. Registracijos terminas negali būti trumpesnis nei 3 mėnesiai nuo atvykimo į šalį. Užsiregistravusiems turi būti išduodami registracijos sertifikatai. Šiems šeimos nariams gali būti keliamas reikalavimas pateikti galiojančią tapatybės kortelę ar pasą; dokumentą, patvirtinantį šeimos ryšius ar registruotą partnerystę; kai taikytina, Sąjungos piliečio, kurį jie lydi ar pas kurį atvyksta, registracijos sertifikatą. Išlaikomi darbuotojo vaikai ar giminaičiai pagal aukštutinę giminystės liniją, turi pateikti dokumentus, įrodančius jų padėtį. Kai registruojasi šeimos nariai, kurie yra išlaikomi ar veda bendrą namų ūkį (pagal Direktyvos 3(2) a) str.), jie be visų aukščiau paminėtų dokumentų dar turi pateikti kilmės šalies ar šalies, iš kurios jie atvyksta, institucijos išduotą dokumentą, patvirtinantį, kad jie yra Sąjungos piliečio išlaikytiniai ar veda bendrą ūkį, arba įrodymą, kad dėl rimtų sveikatos priežasčių jiems būtina reikia asmeninės Sąjungos piliečio priežiūros. Partneriams, su kuriais Sąjungos pilietis palaiko ilgalaikius santykius (pagal Direktyvos 3(2) b) str.) dar reikia pateikti tokių santykių su Sąjungos piliečiu įrodymą.¹²³

Darbuotojo šeimos nariams, kurie nėra valstybės narės piliečiai, valstybės narės išduoda leidimo gyventi šalyje kortelę. Dėl kortelės gavimo, asmenys turi kreiptis per trijų mėnesių laikotarpį nuo atvykimo į šalį. Jie turi pateikti institucijoms, išduodančioms leidimus, tuos pačius dokumentus, kokius pateikia darbuotojo šeimos nariai, esantys Sąjungos piliečiais, savo registracijos metu (dokumentai išvardinti ankstesnėje pastraipoje).¹²⁴

Taigi, tiek šeimos narių ES piliečių registracijai, tiek nesančių piliečiais leidimo gyventi šalyje kortelių išdavimui keliami reikalavimai yra beveik vienodi, tačiau skirtumas tarp pirmosios ir antrosios grupių jaučiamas kalbant apie leidimo gyventi šalyje kortelių galiojimą. D.

¹²² Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB 7(1) a) str.

¹²³ ten pat. 8(5) str.

¹²⁴ ten pat. 9 str.

Chalmers labai kritikuoja šį atskyrimą¹²⁵. Leidimo gyventi šalyje kortelė galioja penkerius metus nuo išdavimo dienos arba numatomą Sąjungos piliečio gyvenimo šalyje laikotarpį, jei šis laikotarpis yra trumpesnis. Kortelės galiojimas gali būti nutrauktas, kai asmuo išvyksta iš šalies ilgesniam kaip šeši mėnesiai per metus laikotarpiui arba ilgesniam laikui, jei toks išvykimas nesusijusijęs su privalomąja karine tarnyba; arba kai išvykstama ilgesniam kaip 12 mėnesių iš eilės laikotarpiui neant svarbių priežasčių, pvz., nėštumo ir gimdymo, sunkios ligos, studijų ar profesinio parengimo arba paskyrimo į kitą valstybę narę arba į trečiąją šalį. Taigi, kortelė, kurios turėjimas atleidžia nuo įvažiavimo vizų reikalavimo, veikia kaip būdas sekti asmens judėjimą tiek ES, tiek jam išvykstant už Sąjungos ribų, nes ji yra dokumentas, kurio reikalauja valstybių narių pareigūnai kertant valstybines sienas. Pasak D. Chalmers, leidimo gyventi šalyje kortelė taip pat yra ir „būdas skatinti asmenį, nesantį Sąjungos piliečiu, pasilikti šalyje, nes to nepaisant, gali kilti grėsmė jo rezidavimo šalyje teisei.“¹²⁶ Kitas atvejis, kai pasireiškia skirtumas tarp šeimos narių ES piliečių ir ne ES piliečių, yra pasekmės darbuotojui mirus ar išvykus iš valstybės narės, o taip pat skyrybų, santuokos anuliavimo ar registruotos partnerystės nutraukimo atvejais. Šeimos narių esančių ES piliečiais gyvenimo šalyje teisei darbuotojo mirtis ar išvykimas neturi jokios įtakos, iš jų nėra reikalaujama būti darbuotojais arba įrodyti turintys pakankamų išteklių sau ir savo šeimos nariams. Skyrybų, santuokos anuliavimo ar registruotos partnerystės nutraukimo atvejais, šie asmenys išlaikys gyvenimo šalyje teisę, neatsižvelgiant į nutraukiamų santykių trukmę. Darbuotojo šeimos narių, trečiųjų valstybių piliečių padėtis šiais atvejais žymiai kitokia:

- pirmiausia, Direktyva nenumato šiems asmenims teisės pasilikti šalyje, kai darbuotojas paprasčiausiai palieka valstybę narę.
- darbuotojo mirties atveju, šeimos nariai gali pasilikti valstybėje narėje, jeigu jie gyveno priimančiojoje valstybėje narėje kaip šeimos nariai bent vienerius metus iki Sąjungos piliečio mirties. Be to, ši teisė yra priklausoma nuo to, ar šie asmenys yra darbuotojai arba savarankiškai dirbantieji, arba nuo to, ar jie turi pakankamai išteklių sau ir savo šeimos nariams, kad per savo gyvenimo šalyje laikotarpį netaptų našta priimančiosios valstybės narės socialinės paramos sistemai ir priimančiojoje valstybėje narėje turi visavertį sveikatos draudimą, arba kad jie yra priimančiojoje valstybėje narėje jau sukurtos šiuos reikalavimus atitinkančio asmens šeimos nariai. Vienintelis atvejis, kai šeimos narys turi absoliučią teisę pasilikti valstybėje narėje po darbuotojo mirties ar jo išvykimo yra, kai šeimos narys yra vaikas, kuris mokosi priimančiosios valstybės švietimo įstaigoje. Tokia teisė išlieka iki mokslo užbaigimo.

¹²⁵ D. Chalmers, C. Hadjiemmanuil, G. Monti, A. Tomkins. European Union law. Text and materials. Cambridge University Press., New York, 2006. P. 593.

¹²⁶ ten pat.

Skrybų, santuokos anuliavimo ar registruotos partnerystės nutraukimo atvejais, šeimos nariai, ne ES piliečiai išlaiko teisę gyventi šalyje tik jeigu santuoka ar registruota partnerystė truko ne trumpiau kaip trejus metus, įskaitant vienerius metus priimančiojoje valstybėje narėje, arba sutuoktinis arba partneris globoja dabuotojo vaikus, arba jeigu šeimos irimą apsprendė ypač sunkios aplinkybės, tokios kaip smurtas šeimoje, arba jeigu šeimos narys turi globoti nepilnametį vaiką, jei teismas nusprendė, kad tai turi būti atliekama priimančiojoje valstybėje narėje, ir tiek ilgai, kiek reikia. Ir net kai sutuoktinis ar registruotas partneris atitinka bent vieną iš šių sąlygų, jis turi įrodyti, kad jis yra darbuotojas arba savarankiškai dirbantysis arba, kad jis turi pakankamai išteklių sau ir savo šeimos nariams, kad per savo gyvenimo šalyje laikotarpį netaptų našta priimančiosios valstybės narės socialinės paramos sistemai ir priimančioje valstybėje narėje turi visavertį sveikatos draudimą arba, kad jie yra priimančiojoje valstybėje narėje jau sukurtos šiuos reikalavimus atitinkančio asmens šeimos nariai.

Tokias Direktyvoje 2004/38/EB numatytas nuostatas D. Chalmers vadina žiauriomis – „nesunku įsivaizduoti situaciją, kai šeimos narys, nesantis ES piliečiu, dėl sutuoktinio mirties ar išvykimo lieka be lėšų. Tai, kad jis tokiomis aplinkybėmis turėtų būti išsiunčiamas iš tos vietos, kuri jam buvo namai ilgus metus, vien dėl to, kad jis neturi pakankamų lėšų, kad būtų ekonomiškai nepriklausomas, ar dėl to, kad jis netenkina nei vienos iš nurodytų sąlygų, atrodo pernelyg griežta.“¹²⁷

Už administracinių formalumų nesilaikymą, tiek pačiam darbuotojui, tiek jo šeimos nariams, gali būti taikomos sankcijos. Tačiau jos turi būti proporcingos ir nediskriminacinės.¹²⁸ Teismas yra pažymėjęs, kad baudžiamųjų sankcijų taikymas už administracinių reikalavimų nesilaikymą būtų laikomas piktnaudžiavimu.¹²⁹ Royer byloje (Byla C-48/75)¹³⁰ ETT išaiškino, koks yra administracinių formalumų tikslas, ir kokios sankcijos negali būti taikomos už jų pažeidimą. Čia ETT pabrėžė, kad valstybių narių piliečių teisė atvykti į kitos valstybės narės teritoriją ir joje apsigyventi su tikslais, nurodytais Sutartyje – o būtent tikslu dirbti ar ieškoti darbo, ar susijungti su savo šeima – yra teisė, konkrečiai išplaukianti iš Sutarties arba iš nuostatų, skirtų Sutarties įgyvendinimui. Taigi ši teisė yra įgyjama nepriklausomai nuo priimančiosios valstybės institucijų išduodamo leidimo gyventi šalyje. Taigi tokio leidimo išdavimas pats savaime nėra teisių suteikimas, o tik priemonė kitos valstybės piliečiui įrodyti savo statusą priimančiojoje valstybėje. Šioje byloje Teismas išaiškino, kad „Bendrijos teisė neuždraudžia

¹²⁷ D. Chalmers, C. Hadjiemmanuil, G. Monti, A. Tomkins. European Union law. Text and materials. Cambridge University Press., New York, 2006. P. 594.

¹²⁸ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB 8, 9 str.

¹²⁹ Byla C-193/94 Criminal Proceedings against Sofia Skanavi and Constantin Chryssanthakopoulos [1996] ECR I-929

¹³⁰ Byla C-48/75 Jean Noël Royer [1976] ECR-497 p. 31, 32, 33.

valstybėms narėms taikyti atitinkamas sankcijas už nacionalinių teisės normų, reguliuojančių užsieniečių atvykimo kontrolę, pažeidimus, tačiau tokios sankcijos jokių būdu negali apimti išsiuntimo iš šalies.¹³¹ Į klausimą, ar valstybė narė gali imtis tokių priemonių kaip laisvės atėmimas numatant išsiųsti asmenį iš šalies, Teismas kategoriškai pareiškė, kad tokio pobūdžio bausmės prieštarautų Bendrijos teisei.¹³² ETT taip pat išaiškino, kad teisinių formalumų, susijusių su asmenų įvažiavimu į šalį, kilnojimusi bei pastoviu buvimu šalyje neįvykdymas negali būti laikomas elgesiu, pavojingu viešajai tvarkai bei visuomenės saugumui.¹³³

Byloje Komisija prieš Vokietiją (Byla C-24/97)¹³⁴, Teismas nurodė, kad sankcijos, taikomos už administracinių formalumų nesilaikymą negali būti tiek neproporcingos, kad taptų kliūtimi įgyvendinant laisvą darbuotojų judėjimą.

Martinez Sala byloje (Byla C-85/96)¹³⁵ buvo sprendžiamas klausimas, ar vaiko auginimo pašalpos suteikimas gali būti priklausomas nuo leidimo gyventi šalyje pateikimo. Teismas aiškino, kad negalima atsisakyti suteikti pašalpą remiantis pagrindais, kurie yra diskriminaciniai pilietybės atžvilgiu. Ir jeigu valstybė narė atideda ar atmeta pareiškėjo prašymą suteikti pašalpą, kuri suteikiama visiems asmenims, teisėtiems tos valstybės gyventojams, remiantis tuo, kad pareiškėjas neturi dokumento, kurio iš tos valstybės piliečių nereikalaujama turėti, tokie valstybės narės veiksmai turi būti pripažinti prieštaraujantys Bendrijų teisei.

Watson ir Belmann byloje (Byla C-118/75)¹³⁶ Teismas nurodė, kad administraciniai formalumai, kurie yra pernelyg griežti atvykstančių asmenų atžvilgiu, gali patys savaime trukdyti laisvam asmenų judėjimui. Šioje byloje buvo keliamas klausimas dėl atvykstančiųjų asmenų pareigos registruotis policijoje per 3 dienas nuo atvykimo. Teismas pareiškė, kad tokia registracija, siekiant sekti migracijos srautus, pati nėra draudžiama. Tačiau 3 dienų terminas yra per trumpas, todėl gali trukdyti laisvam asmenų judėjimui Bendrijoje.

3.2.3. Nuolatinio gyvenimo šalyje teisė

Direktyva 2004/38/EB numato Sąjungos piliečiams ir jų šeimos nariams galimybę įgyti nuolatinio gyvenimo priimančiojoje šalyje teisę. Pagrindinė taisyklė yra tokia, kad ši teisė yra įgijama išgyvenus šalyje ištisinį penkerių metų laikotarpį. Gyvenimo šalyje tęstinumas nenutrūksta dėl trumpalaikių išvykų, jei jos nėra ilgesnės kaip šeši mėnesiai per metus, arba ilgesnių išvykų, susijusių su privalomąja karine tarnyba, ar vienos ne ilgesnės kaip 12 mėnesių iš

¹³¹ ten pat. p. 42.

¹³² ten pat. p. 43.

¹³³ ten pat. p. 47.

¹³⁴ Byla C- 24/97 Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany [1998] ECR-2133.

¹³⁵ Byla C-85/96 María Martínez Sala v Freistaat Bayern [1998] ECR I-2691. p. 63.

¹³⁶ Byla C-118/75 Lynne Watson and Alessandro Belmann [1976] ECR-1185.

eilės išvykos dėl svarbių priežasčių, pvz., nėštumo ir gimdymo, sunkios ligos, studijų ar profesinio parengimo, arba paskyrimo į kitą valstybę narę arba trečiąją šalį.¹³⁷ „Išgyvenus šalyje legaliai“ turėtų reikšti, atitinkant reikalavimus gyventi šalyje ilgiau nei 3 mėnesius.¹³⁸

Penkerių metų terminas yra taikomas ir nesantiems valstybės narės piliečiais šeimos nariams, kurie po darbuotojo mirties ar išvykimo iš šalies, arba po skyrybų, santuokos anuliavimo ar registruotos partnerystės nutraukimo atitinka reikalavimus, keliamus šiems asmenims norint pasilikti gyventi šalyje.¹³⁹

Nuolatinio gyvenimo šalyje teisę turintiems šeimos nariams, esantiems vienos iš valstybių narių piliečiais, priimančioji valstybė pagal prašymą, prieš tai patikrinusi gyvenimo šalyje trukmę, išduoda nuolatinio gyvenimo teisės turėjimą patvirtinantį dokumentą.¹⁴⁰

Šeimos nariams, kurie nėra valstybės narės piliečiai, turintiems nuolatinio gyvenimo šalyje teisę, valstybės narės išduoda leidimo nuolatos gyventi šalyje kortelės. Asmuo privalo pateikti paraišką dėl šios kortelės gavimo iki pasibaigiant galioti leidimo gyventi šalyje kortelei. Už šio reikalavimo nesilaikymą, valstybės narės gali taikyti sankcijas, kurios turi būti proporcingos ir nediskriminacinės.¹⁴¹

Direktyva numato vienodas sąlygas šeimos nariams ES piliečiams ir trečiųjų valstybių piliečiams, kai įgyta nuolatinio gyvenimo šalyje teisė gali būti prarasta.¹⁴²

Teisė nuolat gyventi šalyje tam tikrais atvejais darbuotojui ir jo šeimos nariams yra suteikiama net ir pasibaigus darbuotojo darbo santykiams. Byloje *Lair v University of Hannover* (Byla C-39/86)¹⁴³ darydamas nuorodą į Sutarties 39(3) d) straipsnį, ETT nurodė, kad EB darbuotojams yra suteikiamos tam tikros teisės, susijusios su jų, kaip darbuotojų statusu, net tuomet kai jų neberiša darbo santykiai. Sutarties 39(3) d) straipsnyje ši teisė yra įvardijama, kaip „teisė pasilikti gyventi valstybės narės teritorijoje“. Tokia pati sąvoka buvo vartojama ir Reglamento Nr. 1251/70¹⁴⁴ nuostatose, tačiau šias nuostatas perkėlus į Direktyvos 2004/38/EB 17 str., sąvoka pasikeitė. Direktyvos straipsnis numato „teisę į nuolatinį gyvenimą priimančiojoje valstybėje narėje“. Taigi turime sąvokų nesutapimą – gali atrodyti, kad Sutartyje įtvirtintos teisės pasilikti šalyje, nebesutinkame antrinuose teisės aktuose. Todėl mūsų nuomone, atsižvelgiant į tai, kad šių teisių apimtis iš esmės sutampa ir siekiant išvengti nevienodumo, ES institucijos

¹³⁷ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB 16 str.

¹³⁸ D. Chalmers, C. Hadjiemmanuil, G. Monti, A. Tomkins. *European Union law. Text and materials*. Cambridge University Press., New York, 2006. P. 571.

¹³⁹ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB 18 str.

¹⁴⁰ ten pat. 19, 21 str.

¹⁴¹ Directive 2004/38/EC of the European Parliament and of the Council of 29 of April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States. (OJ L 158, 30.4.2004, p. 77–123) Art. 20.

¹⁴² Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB 16(4), 20 (3) str.

¹⁴³ Byla C-39/86 Sylvie Lair v Universität Hannover [1988] ECR-3161.

¹⁴⁴ Komisijos Reglamentas dėl darbuotojų, pagal darbo sutartį dirbusių valstybėje narėje, teisės pasilikti tos valstybės teritorijoje (EEB) Nr. 1251/70. 1970 m. birželio 29 d. (OL L 142, 1970 6 30, p. 24-26.)

turėtų suderinti šias sąvokas, jas suvienodinti arba teisės aktuose daryti atitinkamas nuorodas-paaiškinimus.

Direktyvos 2004/38/EB 17 str. įtvirtinta teisė į nuolatinį gyvenimą priimančiojoje šalyje yra numatoma kaip išimtis iš bendrosios taisyklės. Bendroji taisyklė – Direktyvos 16 str., suteikiantis nuolatinio gyvenimo šalyje teisę Sąjungos piliečiams ir jų šeimos nariams, legaliai gyvenusiems šioje šalyje 5 metus. Išimtis šiuo atveju nustato palankesnes sąlygas nei bendroji taisyklė. Darbuotojo šeimos nariai teisę pasilikti priimančiojoje valstybėje narėje įgija tuomet:

- kai tokią teisę tam tikrais atvejais įgija darbuotojas;
- tam tikrais atvejais, kai darbuotojas miršta tebedirbdamas, tačiau dar neįgavęs nuolatinio gyventojų statuso priimančiojoje valstybėje narėje.

Pirmuoju atveju, darbuotojo šeimos nariams nėra keliamas rezidavimo šalyje terminų reikalavimas.

Tačiau, antruoju – kai darbuotojas miršta tebedirbdamas, tačiau dar neįgavęs nuolatinio gyventojų statuso priimančiojoje valstybėje narėje, jo šeimos nariai, kurie kartu su juo gyveno priimančiosios valstybės narės teritorijoje, įgyja nuolatinio gyvenimo toje valstybėje narėje teisę, šiais atvejais:

- jei darbuotojas iki mirties buvo išgyvenęs toje valstybėje narėje dvejus metus arba
- jei mirtis įvyko dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos, arba
- jei likęs sutuoktinis neteko tos valstybės narės pilietybės dėl santuokos su tuo darbuotoju ir savarankiškai dirbančiuoju.¹⁴⁵

Sprendžiant Givane bylą (Byla C-257/00) kilo būtinybė išaiškinti, ką reiškia „iki mirties išgyvenęs toje valstybėje narėje dvejus metus“. Šioje byloje Rama Givane, Portugalijos pilietis, gyveno ir dirbo Didžiojoje Britanijoje trejus metus (tarp 1992 m. ir 1995 m.) prieš tai, kai išvyko į Indiją, kurioje praleido 10 mėnesių. 1996 metais jis grįžo į D. Britaniją kartu su žmona ir trimis vaikais. Rama Givane mirė 1997 metais, praėjus maždaug 21 mėnesiui po grįžimo. Jo šeima įrodinėjo savo teises likti šalyje motyvuodama tuo, kad Rama Givane nepertraukiamai gyveno dvejus metus Didžiojoje Britanijoje tarp 1992 ir 1995 metų. Šalies pareigūnai teigė, kad tie dveji metai turi būti prieš pat darbuotojo mirtį, o ne kažkada praeityje. ETT sutiko su šalies pareigūnų nuomone. Anot Teismo, ši sąlyga yra numatyta tam, „kad būtų nustatytas žymus ryšys tarp valstybės narės ir darbuotojo šeimos, ir tam, kad būtų įrodytas tam tikras jų integracijos į tos valstybės visuomenę lygis. Žymus ryšys nebus nustatytas, jeigu bus remiamasi darbuotojo gyvenimu valstybėje narėje kažkurioje jo gyvenimo stadijoje tolimoje praeityje.“¹⁴⁶

¹⁴⁵ ten pat. 17(4) str.

¹⁴⁶ Byla C-257/00 Nani Givane and Others and Secretary of State for the Home Department [2003] I-345. p. 46, 47.

Byloje *Cristini v SNCF* (Byla C-32/75)¹⁴⁷ Teismas išaiškino, kad ir po darbuotojo mirties, jo šeima gali naudotis tomis pačiomis socialinėmis ir mokestinėmis lengvatomis, kokiomis naudojasi vietinių darbuotojų šeimos.

Vertinant tai, kas pasakyta apie teises atvykti ir apsigyventi, galima išskirti Direktyvą 2004/38/EB, kaip pagrindinį šaltinį, nustatantį šių teisių įgijimui taikomas sąlygas ir susijusius terminus. Direktyva tam tikrais klausimais atskiria darbuotojo šeimos narių – ES piliečių ir trečiųjų valstybių piliečių padėtį. Tuo tarpu Europos Teisingumo Teismo sprendimai svarbūs tuo, kad juose išaiškinamas Direktyvoje naudojamas terminas „įvažiavimo viza“, jo apimtis, nurodoma, kokio pobūdžio baudmės negali būti taikomos už administracinių formalumų nesilaikymą. ETT praplėtė įvažiavimo į valstybę narę teisę, nustatydamas, kad šia teise darbuotojas ir jo šeimos nariai gali naudotis ir siekdami sugrįžti į tą valstybę, kurios piliečiu darbuotojas yra. Nustatydamas užsienio kriterijaus išpildymo reikalavimą, ETT tokias situacijas atskyrė nuo grynai vidaus situacijų, kurių reguliavimas patenka į valstybių narių nacionalinės teisės sritį.

3.3. Teisė būti nediskriminuojamam dėl pilietybės

Teisė būti nediskriminuojamam dėl pilietybės darbuotojui yra suteikiama Sutarties pagrindu. EBS 12 str. nustato, kad „šios Sutarties taikymo srityje, nepažeidžiant joje esančių specialių nuostatų, draudžiama bet kokia diskriminacija dėl pilietybės. Taryba 251 straipsnyje nustatyta tvarka gali priimti tokią diskriminaciją draudžiančias taisykles.“ Pastarojo straipsnio pagrindu priimtos Direktyvos 2004/38/EB 24 straipsnis numato vienodo traktavimo priimančiosios šalies piliečių atžvilgiu teisę, kuria naudojasi tiek darbuotojai, tiek jo šeimos nariai. Pasak Europos Komisijos „vienodo traktavimo principas pratęsia ETT išvadas, kurių buvo prieita *Martinez Sala* byloje¹⁴⁸, ir nustato tiesioginį ryšį tarp nediskriminavimo principo ir teisės apsigyventi (Sutarties 12 ir 18 str.)“¹⁴⁹ Svarbu yra pabrėžti tai, kad šia teise naudojasi ne tik Sąjungos piliečiu esantis darbuotojas, bet ir visi jo šeimos nariai, neatsižvelgiant į jų pilietybę. Vienintelė sąlyga šios teisės įgyvendinimui – teisės gyventi šalyje, kaip numatyta Direktyvoje 2004/38/EB, turėjimas. Šeimos nariai, nesantys valstybės narės piliečiais, turi būti įgyję teisę gyventi šalyje arba nuolatinio gyvenimo šalyje teisę.

¹⁴⁷ Byla C-32/75 *Anita Cristini v Société nationale des chemins de fer français (SNCF)* [1975] ECR-1085

¹⁴⁸ Byla C-85/96 *María Martínez Sala v Freistaat Bayern* [1998] I-2691.

¹⁴⁹ Free movement and residence of Union citizens within the European Union. European Commission Directorate General Justice and Home Affairs. October 2004. Nuoroda internete: http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/free_movement_281004_en.pdf P. 86. Prisijungimo laikas: 2006-12-11.

Vienodo traktavimo teisė turi būti taikoma visose srityse, patenkančiose į Bendrijos teisės taikymo sritį – situacijose, susijusiose su įdarbinimo ir darbo sąlygomis, socialinėmis garantijomis, švietimu – tiek, kiek tai apima EB teisė.

Diskriminavimo formos:

Nediskriminavimo principas apima ir tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją.¹⁵⁰ Priemonės, kurios atvirai išreiškia skirtumą tarp valstybės piliečių ir asmenų, nesančių šios valstybės piliečiais, yra *tiesiogiai diskriminuojančios*. Pavyzdžiui, taisyklės, nustatančios darbuotojų, atvykusių iš kitų šalių, skaičių įmonėse.

Tačiau dažniau yra sutinkama *netiesioginė diskriminacija*, kurią išreiškia priemonės, kurios nors ir yra taikomos vienodai, ir vietiniams darbuotojams, ir atvykusiems iš kitų valstybių narių, tačiau tokių priemonių taikymo rezultatas visada yra atvykusių darbuotojų nenaudai.¹⁵¹ Netiesioginė diskriminacija gali būti užslėpta nuostatose dėl gyvenamosios vietos, darbui naudojamų transporto priemonių registracijos vietos, kalbos reikalavimo ir pan. Tačiau net ir esant šiom sąlygom yra galimybė taikyti jas pateisinančius pagrindus. Pavyzdžiui Groener byloje (Byla C-379/87)¹⁵² ETT pateisino taikomą reikalavimą atitikti tam tikrą kalbų mokėjimo lygį, kaip priemonę, taikomą nediskriminuojant su tikslu skatinti ir kelti nacionalinės kalbos ir kultūros lygį.

Graf bylos sprendime (Byla C-190/98), Teismas pabrėžė, kad nediskriminavimo principas „uždraudžia ne tik tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją, bet taip pat ir nacionalinius teisės aktus, kurie, nors taikomi neatsižvelgiant į atitinkamų darbuotojų pilietybę, tačiau *sudaro kliūtis* laisvam jų judėjimui.“¹⁵³ „Taisyklės, kurios nors ir yra taikomos vienodai, tačiau trukdo arba sulaiko valstybės narės pilietį nuo išvykimo iš savo šalies tam, kad įgyvendintų teisę judėti Bendrijoje, sukuria kliūtį tokiam judėjimui. Tam, kad būtų pripažintas pažeidimas, šios nuostatos turi daryti įtaką darbuotojų patekimui į darbo rinką.“¹⁵⁴ Tuo tarpu Ledoux byloje (Byla C-127/86)¹⁵⁵ buvo nuspręsta, kad ta aplinkybė, kad darbuotojo darbo sąlygos yra mažiau palankios palyginti su jo kolegų, gyvenančių jų darbdavio valstybėje, tiesiogiai veikia naudojimąsi jo teise laisvai judėti Bendrijoje.

Sprendamas bylas dėl nediskriminavimo pilietybės atžvilgiu, Teismas nuolatos aiškino ir kurioms sritims šis principas taikomas. Iš ETT praktikos matyti, kad sritys, kuriose šis principas taikomas, laikui bėgant vis plėtėsi. Atvykę darbuotojai ir jų šeimos įgaudavo vis naujų teisių,

¹⁵⁰ Byla C-464/02 Commission of the European Communities v Kingdom of Denmark [2005] ECR I-7929, p. 45

¹⁵¹ Byla C-266/95 Merino García v Bundesanstalt für Arbeit [1997] ECR I-3279 p. 33.

¹⁵² Byla C-379/87 Groener v Minister for Education [1989] ECR 3967.

¹⁵³ Byla C-190/98 Volker Graf v Filzmoser Maschinenbau GmbH [1994] ECR I-3361 p. 18.

¹⁵⁴ ten pat. p. 23.

¹⁵⁵ Byla C-127/86 Ministère public and Ministre des Finances du royaume de Belgique v Yves Ledoux [1988] ECR-3741 p. 18.

kurias galėjo įgyvendinti vienodomis sąlygomis su vietiniais darbuotojais. Ši tendencija ypač ryški kalbant apie socialinės apsaugos klausimus.

3. 4. Teisė įsidarbinti arba savarankiškai dirbti

Direktyvos 2004/38/EB 23 str. įtvirtina darbuotojo šeimos narių, turinčių teisę gyventi šalyje arba nuolatinio gyvenimo teisę valstybėje narėje, teisę joje įsidarbinti arba savarankiškai dirbti. Ši nuostata ne tik atkartoja anksčiau galiojusią Reglamento 1612/68 11 str. nuostatą, bet kartu išplečia asmenų, kurie gali pasinaudoti šia teise, ratą. Anksčiau galiojusia nuostata galėjo pasinaudoti darbuotojo sutuoktinis ir vaikai iki 21 metų amžiaus arba išlaikytiniai. Tuo tarpu šiuo metu galiojanti nuostata neišskiria atskirų šeimos narių kategorijų, todėl galioja visiems šeimos nariams, kurie turi teisę įvažiuoti ir apsigyventi valstybės narės teritorijoje.

Teisė įsidarbinti arba savarankiškai dirbti darbuotojo šeimos nariams galioja neatsižvelgiant į jų pilietybę. Tai svarbu trečiųjų valstybių piliečiams. Šeimos nariai, patys turintys vienos iš valstybių narių pilietybę, žinoma, gali savarankiškai naudotis laisvo darbuotojų judėjimo suteikiamomis teisėmis ir savo teisę įsidarbinti gali įgyvendinti nepriklausomai nuo savo santykių su šeimos nariu, turinčiu darbuotojo statusą.¹⁵⁶

Darbuotojo šeimos nario teisę įsidarbinti aiškiai iliustruoja Gül byla (Byla C-131/85)¹⁵⁷. Šioje byloje Kipro turkas, kuris buvo susituokęs su Vokietijoje dirbusia angle, norėjo verstis medicinos praktika Vokietijoje, tačiau jam nebuvo leista to daryti dėl jo pilietybės. Jis turėjo gydytojo diplomą ir tuo metu jau dirbo gydytoju ne visą darbo dieną. Europos Teisingumo Teismas pripažino, kad jeigu ponas Gül buvo tinkamai pasiruošęs savo profesijai, kuria norėjo užsiimti, tada pagal Reglamento 1612/68 11 str., kaip EB piliečio sutuoktinis, jis turėjo teisę tai daryti. Net ir tai, kad Pono Gül profesija buvo kur kas pelningesnė nei jo žmonos ir jis uždirbdavo gerokai daugiau nei jo žmona neturėjo reikšmės sprendžiant bylą. ETT nuomone, sutuoktinių reliatyvus pajamų dydis neturi reikšmės.¹⁵⁸ Tačiau bet koku atveju, net ir tada kai darbuotojo šeimos nario pajamos sudaro didžiąją dalį šeimos biudžeto, EB darbuotojas negali palikti savo darbo, nes sutuoktinio, nesančio ES piliečiu teisė dirbti yra tiesiogiai priklausoma nuo EB darbuotojo statuso.¹⁵⁹

Ši taisyklė buvo patvirtinta ir Cikotic byloje (Byla C-10/05)¹⁶⁰, kur Teismas pasakė, kad „trečiosios valstybės piliečio, kuris yra Bendrijos piliečio sutuoktinis, teisė įsidarbinti valstybėje narėje priklauso nuo teisių, kurias šiam Bendrijos piliečiui numato EB 39 straipsnis, ir ypač nuo

¹⁵⁶ Davies K. Understanding European Union Law. Cavendish publishing. London, 2002. p. 141.

¹⁵⁷ Byla C-131/85 Emir Gül v Regierungspräsident Düsseldorf [1986] ECR-1573.

¹⁵⁸ ten pat.

¹⁵⁹ Storey T., Turner Ch. Unlocking EU Law. Hodder Arnold, 2005. P. 216.

¹⁶⁰ Byla C-10/05 Cynthia Mattern, Hajrudin Cikotic v Ministre du Travail et de l'Emploi [2006] ECR I-3145.

jo kaip darbuotojo statuso, <...> todėl trečiosios valstybės piliečio, kuris yra Bendrijos piliečio šeimos narys, teisė įsidarbinti gali būti įgyvendinta tik toje valstybėje narėje, kurioje šis Bendrijos pilietis dirba pagal darbo sutartį arba yra savarankiškai dirbantis asmuo.¹⁶¹ Taigi EB teisės aktai nesuteikia tokiam šeimos nariui teisės įsidarbinti kitoje valstybėje narėje nei ta, kurioje yra ar buvo įsidarbinęs jo šeimos narys, laisvo judėjimo teise pasinaudojęs Bendrijos pilietis.

Tam, kad Direktyvos 2004/38/EB 23 str. nuostata, įtvirtinanti darbuotojo šeimos narių teisę įsidarbinti arba savarankiškai dirbti, būtų tinkamai įgyvendinama, ji turėtų būti taikoma kartu su šios Direktyvos 24 str., numatančiu vienodo traktavimo principą. Iš to išplaukia, kad darbuotojo šeimos nariui turi būti sudaromos tokios pačios teisės įsidarbinant ir dirbant, kaip ir pačiam darbuotojui, t.y. tokia pati pirmumo teisė užimti laisvas darbo vietas tos valstybės teritorijoje, kaip ir tos valstybės piliečiai; teisė gauti įdarbinimo tarnybų pagalbą, taip pat kaip ir tos valstybės piliečiai, ieškantys darbo; teisė į tas pačias įdarbinimo ir darbo sąlygas, kaip ir piliečiui tos valstybės narės, kurioje jis dirba, nepaisant jo pilietybės; teisė naudotis tomis pačiomis socialinėmis ir mokestinėmis lengvatomis kaip ir vietiniai darbuotojai ir pan.¹⁶²

Iš Europos Teisingumo Teismo praktikos matyti, kad Teismas griežtai prieštarauja valstybių narių nustatomoms kvotoms ar kitoms sistemoms, kurios riboja darbo vietų, kurias gali užimti kiti nei tos šalies pilietybę turintys asmenys, skaičių.¹⁶³ Tačiau visais šias atvejais reikia atsižvelgti į Sutarties 39(4) str., numatantį valstybių narių teisę į valstybės tarnybą priimti tik savo šalies piliečius. „Valstybės tarnybos“ sąvoka, pasak ETT, turi būti aiškinama siaurai.¹⁶⁴

Nediskriminavimo principas reiškia ir tai, kad įdarbinimas neturi priklausyti nuo medicininio, profesinio ar kitų kriterijų, jeigu jie pagrįsti diskriminacija dėl pilietybės, lyginant su kriterijais, taikomais kitos valstybės narės piliečiams, norintiems įsidarbinti toje pačioje vietoje.¹⁶⁵ Tačiau tam tikrais atvejais, priklausomai nuo pareigų, gali būti taikomas reikalavimas atitikti tam tikrą kalbų mokėjimo lygį. Groener bylos (Byla C-378/87)¹⁶⁶ sprendime Teismas išaiškino, kad toks reikalavimas dėl kalbos mokėjimo yra pateisinamas su sąlyga, kad jis yra nustatytas kaip vietinės nacionalinės kalbos, kuri kartu yra ir pagrindinė valstybinė kalba, skatinimo politikos dalis, taip pat su sąlyga, kad tas reikalavimas yra taikomas proporcingu ir nediskriminaciniu būdu, t.y. taikomas ir priimančiosios valstybės pilietybę turintiems asmenims.

¹⁶¹ ten pat. p. 17, 24.

¹⁶² Tarybos Reglamentas (EBB) Nr. 1612/68. 1-7str.

¹⁶³ Žr. bylas C-167/73 Commission of the European Communities v French Republic [1974] ECR-359; C-37/93 Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium [1993] ECR I-6295; C-29/84 Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany [1985] ECR-1661.

¹⁶⁴ Byla C-152/73 Giovanni Maria Sotgiu v Deutsche Bundespost [1974] ECR-153, kur Teismas pareiškė, kad Sutarties 39(4) str. netaikomas visoms valstybinės tarnybos pareigybėms ir apima tik „tam tikras veiklas“, susijusias su oficialios valdžios įgyvendinimu, todėl ši veikla gali būti padaryta neprieinama kitų valstybių narių piliečiams.

¹⁶⁵ Tarybos Reglamentas (EBB) Nr. 1612/68. 6 str.

¹⁶⁶ Byla C-379/87 Groener v Minister for Education [1989] ECR 3967.

Iš darbuotojų šeimos narių teisės įsidarbinti ar savarankiškai dirbti ir vienodo traktavimo principo išplaukia tai, kad šiems asmenims turėtų būti sudarytos tos pačios darbo sąlygos, ypač nustatant atlyginimą ir atleidžiant iš darbo, kaip ir piliečiui tos valstybės narės, kurioje jis dirba, taip pat teisė į socialines ir mokestines lengvatas, tokiomis pačiomis sąlygomis, kaip ir vietiniams darbuotojams.

3. 5. Teisė gauti socialines ir mokestines lengvatas

Tarybos Reglamento (EBB) Nr. 1612/68. 7(2) str. numato darbuotojo teisę naudotis tomis pačiomis socialinėmis ir mokestinėmis lengvatomis kaip ir vietiniai darbuotojai. Ši nuostata yra labai našus ES darbuotojų ir jų šeimų teisių šaltinis.¹⁶⁷ Todėl svarbu išsiaiškinti du pagrindinius klausimus:

- Kokiais pagrindais Reglamento (EBB) Nr. 1612/68 7(2) str. yra taikomas darbuotojo šeimos nariams.

- Kokia apimtimi turi būti suprantama sąvoka „socialinės ir mokestinės lengvatos“.

Sąvokai „socialinės lengvatos“ ETT suteikė labai platų vertinimą. Even byloje (Byla C-207/78)¹⁶⁸ Teismas pateikė socialinių lengvatų išaiškinimą:

„Lengvatos, kurios (Reglamento 1612/68 7(2) straipsniu) yra priskiriamos dirbantiesiems – kitų valstybių narių piliečiams, reiškia visas su darbo sutartimi susijusias ir nesusijusias lengvatas, kurios paprastai yra suteikiamos dirbantiesiems – tos valstybės narės piliečiams daugiausia dėl jų turimo *dirbančiojo* objektyvaus statuso arba vien tik dėl jų gyvenimo tos valstybės teritorijoje fakto, ir kurių taikymas dirbantiesiems – kitų valstybių narių piliečiams dėl to atrodo reikalingas, kad palengvintų jų judėjimą Bendrijos teritorijoje.“¹⁶⁹ Šios lengvatos gali būti skirtos ne tik judėjimo Bendrijoje palengvinimui, bet taip pat ir darbuotojo ir jo šeimos integracijai priimančiojoje valstybėje narėje.¹⁷⁰

Even bylos sprendimas, numatydamas „gyvenimo tos valstybės teritorijoje fakto“ kriterijų, parodo, kad socialinės lengvatos, nustatytos Reglamento 1612/68 7(2) str. yra skirtos ne tik dirbantiesiems, bet ir reziduojantiems toje valstybėje.¹⁷¹ Tai reiškia, kad ir darbuotojas, ir jo šeimos nariai gali naudotis socialinėmis lengvatomis, kurias teikia priimančioji valstybė narė.¹⁷²

¹⁶⁷ Fairhurst J. Law of the European Union. Fifth edition. Pearson Education Ltd., Great Britain, 2006. P. 316.

¹⁶⁸ Byla C-207/78 Criminal proceedings against Gilbert Even et Office national des pensions pour travailleurs salariés (ONPTS) [1979] ECR-2019.

¹⁶⁹ ten pat.

¹⁷⁰ Ellis E. Social Advantages: A New Lease of Life. (2003) 40 CMLRev. 639, 648.

¹⁷¹ Peers S. „Social advantages“ and Discrimination in Employment: Case Law Confirmed and Clarified. (1997) 22 ELRev. 157, 164.

¹⁷² Barnard C. The substantive Law of the EU. The Four Freedoms. Oxford University Press Inc., New York, 2004. P. 279.

Toks sprendimas išreiškė platesnį Teismo požiūrį, nei buvo anksčiau. Anksčiau sprendžiamose bylose *Michel S* (Byla C-76/72)¹⁷³ ETT siaurino asmenų, galinčių gauti socialines lengvatas pagal Reglamento Nr. 1612/68 7(2) str., ratą tik iki pačių darbuotojų. Taigi *Even* byla buvo tvirtas žingsnis į priekį. Šitokią apsisprendimą Teismas aiškino tuo, kad 7(2) str. yra svarbus ne tik skatinant laisvą darbuotojų ir jų šeimų judėjimą, bet ir užtikrinant geriausias sąlygas šių asmenų integracijai priimančiosios valstybės visuomenėje.

Generalinis advokatas Mancini savo nuomonėje byloje *Gül* (Byla C-131/85)¹⁷⁴ taip pat pabrėžė, kad „darbuotojas migrantas nei Bendrijos teisėje, nei valstybių narių teisinėse sistemose nėra laikomas vien tik darbo jėga, tačiau visada yra vertinamas kaip žmogus. Todėl Bendrijos teisė yra skirta ne vien tam, kad užtikrintų teisę į teisingą atlyginimą nediskriminacinėmis sąlygomis ar socialines lengvatas, išplaukiančias iš darbuotojo-darbdavio santykių, tačiau taip pat ir tam, kad pašalintų darbuotojų judėjimo Bendrijoje kliūtis.“¹⁷⁵ Darbuotojų judėjimas Bendrijoje būtų suvaržytas, jeigu būtų leidžiama diskriminuoti darbuotojų šeimos narių teises.¹⁷⁶ Viena reikšmingiausių ETT bylų, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl darbuotojo šeimos nariams teisių suteikimo pagal Reglamento 1612/68 7(2) str. yra *Fiorini* byla (Byla C-32/75)¹⁷⁷. Šioje byloje buvo kalbama ne tik apie socialinių lengvatų suteikimą darbuotojo šeimos nariams, kaip kliūčių darbuotojų judėjimui pašalinimą, bet taip pat ir kaip apie priemonę padėti darbuotojo šeimoms integruotis priimančiosios valstybės visuomenėje, kaip socialinėje organizacijoje. Šioje byloje buvo sprendžiama situacija, kai Prancūzijos įstatymai numatė šeimoms, turinčioms tris ar daugiau vaikų iki 18 metų, šeimos galvos prašymu, gauti specialią važiavimo traukiniais nuolaidų kortelę. Vyras pats kreipėsi dėl šios kortelės, tačiau jam žuvus per pramoninę avariją, žmonai buvo atsisakyta suteikti tokią kortelę remiantis tuo, kad ji būdama Italijos pilietė, nebebuvo darbuotojo EB teisės prasme sutuoktinė. Nagrinėjant bylą Prancūzijos teisme, ieškovė įrodinėjo, kad nuolaidų kortelė valstybių narių dirbantiesiems reiškia socialinę lengvatą 7(2) str. prasme. Atsakovas – geležinkelio kompanija – teigė, kad tokios lengvatos yra išimtinai susijusios su darbuotojo statusu, kadangi jas lemia pati darbo sutartis. ETT palaikė ieškovės poziciją ir savo nuomonę išsakė taip:

„Nors ir tiesa, kad kai kurios šio straipsnio nuostatos yra nukreiptos į santykius, kylančius iš darbo sutarties, tačiau kitos nuostatos, pvz. sugražinimo į darbą ar pakartotinio įsidarbinimo asmens bedarbystės atveju, neturi nieko bendra su tokiais santykiais ir netgi apima nutrūkusius ankstesnius darbo santykius. Tokiomis aplinkybėmis nuoroda į 7(2) straipsnyje esančią sąvoką

¹⁷³ Bylos C-76/72 *Michel S. v Fonds national de reclassement social des handicapés* [1973] ECR-457; C-9/74 *Donato Casagrande v Landeshauptstadt München* [1974] ECR-773.

¹⁷⁴ Byla C-131/85 *Emir Gül v Regierungspräsident Düsseldorf* [1986] ECR-1573.

¹⁷⁵ Fairhurst J. *Law of the European Union*. Fifth edition. Pearson Education Ltd., Great Britain, 2006. P. 316.

¹⁷⁶ Storey T., Turner Ch. *Unlocking EU Law*. Hodder Arnold, 2005. P. 228.

¹⁷⁷ Byla C-32/75 *Anita Cristini v Société nationale des chemins de fer français (SNCF)* [1975] ECR-1085.

„socialinė lengvata“ negali būti aiškinama ribotai. Dėl to galima padaryti išvadą, kad lygybės, kurią aptariamomis nuostatomis ir siekiama įtvirtinti, požiūriu minėto straipsnio taikymo apimtis turi būti apibrėžta taip, kad apimtų visas socialines ir mokestines lengvatas, tiek susijusias, tiek nesusijusias su darbo sutartimi, tokias kaip nuolaidos traukinių bilietams, taikomos daugiavaikėms šeimoms.“¹⁷⁸ Teisė į lengvatas išlieka net ir tuo atveju, jeigu siekiant tenkinti likusių šeimos narių poreikius dėl jų buvo kreiptasi jau po darbuotojo mirties. Kadangi šeima pagal EB teisės nuostatas¹⁷⁹ turėjo teisę pasilikti gyventi Prancūzijoje, ji, remdamasi 7(2) str. turėjo teisę pasinaudoti tomis pačiomis socialinėmis lengvatomis.

Po kelerių metų Europos Teisingumo Teismą pasiekė Inzirillo byla (Byla C-63/76).¹⁸⁰ Prancūzijoje dirbantis italas siekė gauti invalidumo pašalpą, skirtą neįgaliam jo sūnui. Tačiau jam buvo atsakyta neigiamai. Prancūzijos socialinės paramos institucijos tokį sprendimą motyvavo tuo, kad Reglamento 7 (2) str. šioje situacijoje negali būti taikomas, nes šiame straipsnyje numatyta lengvata gali naudotis tik pats darbuotojas, o ne jo šeimos nariai. Tačiau ETT pareiškė, kad invalidumo pašalpa, skirta suaugusiam, tačiau neįgaliam ir todėl nuo darbuotojo priklausomam vaikui patenka į minėto straipsnio sritį, kaip socialinė lengvata. Todėl, jei tokia lengvata yra skiriama tos valstybės narės piliečiams, ji nediskriminuojant turi būti skiriama ir atvykusiems darbuotojams. Šioje situacijoje svarbiausias yra tas faktas, kad asmuo, kuriam reikia šios pašalpos yra išlaikomas darbuotojo ir pati tokio išlaikymo priežastis neturi jokios reikšmės sprendimui.

Tokį patį platų vertinimą Teismas išreiškė ir Castelli byloje (Byla C-261/83).¹⁸¹ Ieškovė šioje byloje – Italijos pilietė, kuri gyveno su savo sūnumi Belgijoje. Jos sūnus, anksčiau dirbęs Belgijoje, gaudavo senatvės pensiją. Pati ponija Castelli šioje šalyje niekada nedirbo ir jos prašymas gauti piniginę išmoką, skirtą pagyvenusiems žmonėms, buvo atmestas dėl to, kad ji nebuvo Belgijos pilietė, o Belgija nebuvo sudarius jokios dvišalės sutarties su Italija dėl tokių išmokų suteikimo šių šalių piliečiams jų teritorijoje. Tačiau nepaisant to, Teismas nusprendė, kad ši lengvata patenka į „socialinės lengvatos“ sąvoką numatytą 7(2) str., aiškinant tuo, kad vienodo traktavimo principas numatytas šio Reglamento 7 str. apima ir draudimą diskriminuoti išlaikomus darbuotojo šeimos narius pagal aukštutinę giminystės liniją.¹⁸² Be to, Deak byloje (Byla C-94/84)¹⁸³ Teismas pabrėžė, kad socialinių lengvatų suteikimas darbuotojo šeimos nariams yra visiškai nepriklausomas nuo jų pilietybės – teisę gauti šias lengvatas turi ir trečiųjų

¹⁷⁸ ten pat. p. 19.

¹⁷⁹ pagal tuomet galiojusio Komisijos Reglamento (EEB) Nr. 1251/70 nuostatas.

¹⁸⁰ Byla C-63/76 Vito Inzirillo v Caisse d'allocations familiales de l'arrondissement de Lyon [1976] ECR-2057.

¹⁸¹ Byla C-261/83 Carmela Castelli v Office National des Pensions pour Travailleurs Salariés (ONPTS) [1984] ECR-3199.

¹⁸² ten pat. p. 10.

¹⁸³ Byla C-94/84 Office national de l'emploi v Jozef Deak [1985] ECR-1873.

valstybių piliečiai. Kaip pastebi C. Barnard¹⁸⁴, būtent ši Teismo praktika atsispindėjo naujosios 2004 m. Direktyvos nuostatose dėl darbuotojo šeimos narių, nesančių valstybės narės piliečiais ir turinčių teisę gyventi šalyje arba nuolatinio gyvenimo šalyje teisę, vienodo traktavimo kaip ir tos valstybės narės piliečiai.¹⁸⁵

Kalbant apie darbuotojo šeimos narių teisę gauti socialines bei mokestines lengvatas, svarbi Bernini byla (Byla C-3/90),¹⁸⁶ kurios sprendime Teismas patvirtina, kad 7(2) straipsniu gali remtis ne tik darbuotojas savo šeimos vardu,¹⁸⁷ bet ir savarankiškai patys šeimos nariai:

„Priklausomi darbuotojo šeimos nariai patys yra vienodo traktavimo principo, skirto darbuotojui, netiesioginiai naudos gavėjai. Todėl, kai darbuotojo vaikui skiriama stipendija yra laikoma darbuotojo socialine lengvata, pats vaikas gali remtis 7(2) straipsniu tam, kad gautų stipendiją, jei toks stipendijos išmokėjimas tiesiogiai studentui yra numatytas nacionalinėje teisėje.“¹⁸⁸

Ta pati mintis Teismo buvo pakartota Meeusen byloje (Byla C-337/97).¹⁸⁹

Šios aukščiau paminėtos bylos, taip pat kitos bylos nulėmė tai, jog 7 (2) str. apima šias garantijas: pašalpą suaugusiems su negalia¹⁹⁰, garantuotą minimalią pragyvenimo pašalpą¹⁹¹, galimybę vartoti savo kalbą teisminiame procese¹⁹², specialią bedarbystės pašalpą jauniems asmenims¹⁹³, garantuotas minimalias pajamas senyvo amžiaus žmonėms¹⁹⁴, stipendiją, skirtą darbuotojo vaiko studijoms¹⁹⁵ ir kitas.

Taigi Reglamento 1612/68 7(2) str. apima visas socialines ir mokestines lengvatas, ne tik tas, kurios yra tiesiogiai susijusios su darbo santykiais, ir netgi tas, kurios suteikia veikiau netiesioginę nei tiesioginę naudą darbuotojui.¹⁹⁶ Tačiau kita vertus, Lebon byloje (Byla C-316/85)¹⁹⁷ Teismas yra pasisakęs, kad nagrinėjama nuostata gali būti taikoma tik tada, kai ginčijama lengvata turi kažkokią, tiesioginę ar netiesioginę naudą darbuotojui, o ne vien šeimos nariui. Ši byla yra svarbi ir tuo, kad jos sprendime Teismas pareiškė, kad Reglamento 1612/68 7(2) str. nuostata galioja tik tiems darbuotojams ir jų šeimos nariams, kurie įgijo teisę

¹⁸⁴ Barnard C. The substantive Law of the EU. The Four Freedoms. Oxford University Press Inc., New York, 2004. P. 280.

¹⁸⁵ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB. 24 (1) str.

¹⁸⁶ Byla C-3/90 M. J. E. Bernini v Minister van Onderwijs en Wetenschappen [1992] ECR I-1071.

¹⁸⁷ kaip pvz. byloje C-63/76 Vito Inzirillo v Caisse d'allocations familiales de l'arrondissement de Lyon [1976] ECR-2057.

¹⁸⁸ Byla C-3/90 M. J. E. Bernini v Minister van Onderwijs en Wetenschappen [1992] ECR I-1071. p. 26.

¹⁸⁹ Byla C-337/97 C.P.M. Meeusen v Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep [1999] ECR I-3289. p. 25.

¹⁹⁰ Byla C-63/76 Vito Inzirillo v Caisse d'allocations familiales de l'arrondissement de Lyon [1976] ECR-2057.

¹⁹¹ Byla C-249/83 Vera Hoeckx v Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn, Kalmthout [1985] ECR-973.

¹⁹² Byla C-137/84 Criminal proceedings against Robert Heinrich Maria Mutsch [1985] ECR-2681.

¹⁹³ Byla C-94/84 Office national de l'emploi v Jozef Deak [1985] ECR-1873.

¹⁹⁴ Byla C-261/83 Carmela Castelli v Office National des Pensions pour Travailleurs Salariés (ONPTS) [1984] ECR-3199.

¹⁹⁵ Byla C-3/90 M. J. E. Bernini v Minister van Onderwijs en Wetenschappen [1992] ECR I-1071. p. 26.

¹⁹⁶ Craig P., de Burca G. EU Law: text, cases and materials. Oxford: Oxford University Press, 2003. P. 737.

¹⁹⁷ Byla C-316/85 Centre public d'aide sociale de Courcelles v Marie-Christine Lebon [1987] ECR 2811. p. 12.

apsigyventi priimančiojoje valstybėje narėje, nes joje įsidarbino, tačiau ne tiems, kuriems leidžiama laikinai apsigyventi valstybėje narėje, nes jie ieško darbo.

Svarbu paminėti ir tai, kad netiesioginė diskriminacija socialinių ir mokesčių lengvatų atžvilgiu tam tikrais atvejais gali būti pateisinta objektyviais pagrindais, tačiau tokia valstybės narės nustatyta priemonė turi siekti teisėto tikslo ir turi būti proporcinga, t.y. ribojanti ne labiau, nei tai yra būtina konkrečiam tikslui pasiekti. Kaip pavyzdys galėtų būti *Even byla* (Byla C-207/78)¹⁹⁸, kur darbuotojams belgams, dalyvavusiems II Pasauliniame kare, pagal Belgijos įstatymus buvo suteiktos palankesnės sąlygos gaunant senatvės pensijas. Būtent toks nevienodas traktavimas Teismo buvo pateisintas dėl to, kad jo pagrindas buvo būtent atlygis už pagalbą valstybei jai sunkiu metu. Šioje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl pačiam darbuotojui suteikiamos socialinės lengvatos, tačiau galime numanyti, kad tuo pačiu principu ETT vadovautųsi sprendžiamas ir su darbuotojo šeimos nariais susijusias bylas.

Reina byloje (Byla C-65/81)¹⁹⁹ buvo sprendžiamas klausimas dėl paskolų gimus vaikui teikimo. Ši paskolų sistema buvo sukurta tam, kad skatintų gimstamumą priimančiojoje valstybėje narėje ir mažintų abortų skaičių. Todėl tokia lengvata buvo teikiama tik toms šeimoms, kurių bent vienas iš tėvų yra priimančiosios valstybės narės pilietis. Tačiau Teismo nuomone, tas faktas, kad paskolų sistemos įdiegimas buvo susijęs su konkrečios valstybės demografinė politika, neišstūmė šio klausimo iš EB teisės. Todėl paskolų gimus vaikui teikimas turėtų būti laikomas socialine lengvata Reglamento 1612/68 7(2) str. prasme ir turi būti taikoma nediskriminuojant pilietybės atžvilgiu.

Svarbu atriboti socialines lengvatas numatytas 1612/68 7(2) str. nuo tų, kurias numato Reglamentas Nr. 883/2004 dėl socialinės apsaugos sistemų koordinavimo. Pastarojo dokumento tikslas – ne sukurti bendrą visoje Bendrijoje taikomą socialinės apsaugos sistemą, bet suderinti, koordinuoti skirtingas valstybėse narėse galiojančias sistemas, tam kad dėl socialinės apsaugos klausimų nebūtų sudarytos kliūtys dirbančiųjų mobilumui Bendrijoje.

3. 6. Teisė mokytis priimančiojoje valstybėje narėje

Teisė mokytis priimančiojoje šalyje yra suteikiama darbuotojo vaikams. Tai asmenų kategorija, kuri pati būdama neįtraukta į Sutartį, susilaukė išties dosnaus ETT dėmesio.²⁰⁰ Reglamento 1612/68 12 str. nurodo, kad valstybės narės piliečio, dirbančio arba dirbusio kitos valstybės narės teritorijoje, vaikai turi būti priimti į tos šalies bendrojo lavinimo, amatų ir

¹⁹⁸ Byla C-207/78 Criminal proceedings against Gilbert Even et Office national des pensions pour travailleurs salariés (ONPTS) [1979] ECR-2019.

¹⁹⁹ Byla C-65/81 Francesco Reina and Letizia Reina v Landeskreditbank Baden-Württemberg [1982] ECR-33

²⁰⁰ Craig P., de Burca G. EU Law: text, cases and materials. Oxford: Oxford University Press, 2003. P. 744.

profesines mokyklas tomis pačiomis sąlygomis kaip ir tos šalies piliečiai, jeigu vaikai gyvena toje šalyje. Valstybės narės turi stengtis, kad tokiems vaikams būtų sudarytos kaip galima geresnės sąlygos lankyti šias mokyklas.

Europos Teisingumo Teisme buvo keliami klausimai dėl šios nuostatos apimtį aiškinimo, klausiant kokius būtent kursus ši sąvoka apima. Taip pat ETT aiškino sąvoką „turi būti priimti“, o būtent kokias sąlygas, lengvatas ar privilegijas ji apima. Iš esmės, Reglamento 12 str. suteikia darbuotojų migrantų vaikams tokį patį statusą kaip ir vietinių darbuotojų vaikams, kiek tai liečia švietimą.²⁰¹

Teisę mokytis Teismas aiškino išties plačiai, įtraukiant visas priemones skirtas palengvinti darbuotojo vaikų galimybes mokytis, tokias kaip lėšų suteikimas įvairiomis formomis, pavyzdžiui stipendijos ar paskolos mokesčiui už mokslą.²⁰² Michel S byloje (Byla C-76/72)²⁰³ buvo keliamas klausimas dėl italo darbininko, kuris mirė po to, kai gyveno ir dirbo Vokietijoje, neįgalaus sūnaus teisės mokytis. Pasak ETT, ši teisė apėmė ne tik patį priėjimą prie mokymo sistemos. Reglamento 12 str. nustatyta valstybių narių pareiga „stengtis, kad tokiems vaikams būtų sudarytos kaip galima geresnės sąlygos lankyti šias mokyklas“ apėmė įvairias valstybės teikiamas lėšas, įskaitant ir invalidumo pašalpą. Ši Teismo mintis buvo pratęsta Casagrande byloje (Byla C-9/74)²⁰⁴, kur buvo patvirtinta, kad šios, Reglamento 12 str. antroje pastraipoje numatytos priemonės apima stipendijas, kurios turi būti teikiamos nediskriminuojant visose mokymo pakopose, įskaitant universitetus.

ETT įdomiai interpretuoja „profesinių mokyklų“ sąvoką Gravier ir Blaizot bylose (Bylos C-293/83 ir C-24/86):

Gravier bylos sprendime ETT labai noriai plėtė „profesinių mokyklų“ sąvoką.²⁰⁵ Šioje byloje klausimas kilo dėl ketverius metus trunkančių komiksų piešimo kursų Belgijos Karališkoje dailės akademijoje. Teismas išaiškino, kad sąvoka „profesinė mokykla“ apima „bet kurią mokymo formą, kuri paruošia asmenį tam tikrai profesijai, konkrečiam amatui ar užsiėmimui ir suteikia kvalifikaciją, neatsižvelgiant į tai, koku lygiu ir kokio amžiaus asmenys yra mokomi ir netgi tuomet, kai toks mokymas apima tam tikrus bendrojo lavinimo elementus.“²⁰⁶ Pasak T. Storey, toks aiškinimas apima daugumą universitetuose dėstomų kursų, taip įtraukiant juos į Reglamento 12 str. veikimo apimtį.²⁰⁷

²⁰¹ ten pat.

²⁰² Storey T., Turner Ch. *Unlocking EU Law*. Hodder Arnold, 2005. P. 216.

²⁰³ Byla C-76/72 Michel S. v Fonds national de reclassement social des handicapés [1973] ECR-457.

²⁰⁴ Byla C-9/74 Donato Casagrande v Landeshauptstadt München [1974] ECR-773.

²⁰⁵ Storey T., Turner Ch. *Unlocking EU Law*. Hodder Arnold, 2005. P. 218

²⁰⁶ Byla C-293/83 Françoise Gravier v City of Liège [1985] ECR-593.

²⁰⁷ Storey T., Turner Ch. *Unlocking EU Law*. Hodder Arnold, 2005. P. 219.

Blaizot bylos sprendime Teismas pažengė dar toliau. Šioje byloje buvo iškeltas klausimas ar veterinarijos studijos Belgijos universitete patenka į „profesinio mokymo“ sąvoką. Teismas išaiškino, kad „studijos universitete gali būti laikomos „profesiniu mokymu“, kai studentas siekia įgyti žinių, kurių reikia tam tikrai profesijai ar amatui įgyti, net jeigu toks žinių įgijimas nėra įvardijamas kaip pagrindinė studijų sąlyga jokiose teisinėse ar administracinėse nuostatose.²⁰⁸

Echternach ir Moritz bylos sprendime (Byla C-389/87 ir C-390/87)²⁰⁹ Teismas nustatė, kad Reglamento 12 str. numatyta teisė būti priimtam į mokyklas apima „bet kokią mokymosi formą, įskaitant universitetus, aukštesniausias profesines ir technikos mokyklas.“ Šioje byloje buvo taip pat sprendžiamas klausimas dėl vaikų teisės pasilikti tęsti mokslus valstybėje narėje, kai jų tėvai, įskaitant ir Bendrijos darbuotoją, išvyksta iš šios valstybės narės. Teismas sprendimą motyvavo keliomis aplinkybėmis. Visų pirma, Teismas pažymėjo, kad švietimo sistemos daugelyje valstybių narių nėra tarpusavyje suderintos ir atsižvelgiant į tai, jog mokymosi kokybė bus geresnė, jei vaikai tęs mokymąsi ten, kur jis yra pradėtas, yra pripažįstama, kad tokia galimybė iš jų būtų atimta, jeigu jie būtų priversti išvykti iš šalies, kartu su darbuotoju. Be to, Teismas nurodė, kad dirbančiųjų, kitos valstybės narės piliečių vaikų integracija į valstybės, kurioje tėvai dirba, švietimo sistemą ir visuomenę yra labai svarbus dalykas, ir viso to nauda būtų prarandama, jeigu tėvams nusprendus palikti valstybę, jų vaikai dėl to tam tikra prasme būtų nuskriausti.²¹⁰

Su panašia situacija Teismas susidūrė sprenddamas Baumbast bylą (Byla C-413/99).²¹¹ Baumbast šeima gyveno Didžiojoje Britanijoje. Ponia Baumbast – kolumbietė, jos vyras – Vokietijos pilietis. Šeima turėjo dvi dukras – viena jų Kolumbijos, kita – Kolumbijos ir Vokietijos pilietės. Šeimai buvo suteikta teisė gyventi D. Britanijoje 5 metus, mergaitės pradėjo lankyti mokyklą. Tačiau šio periodo eigoje ponas Baumbast išvyko dirbti į Kiniją. Pasibaigus 5 metų periodui, šeima kreipėsi su prašymu pratęsti leidimą gyventi šalyje, tačiau jiems buvo atsakyta neigiamai. Europos Teisingumo Teismui buvo pateiktas toks klausimas – ar vaikai šioje byloje turi teisę mokytis priimančiojoje valstybėje narėje, kaip numatyta Reglamento 1612/68 12 str., atsižvelgiant į tai, kad vienas iš jų neturi ES pilietybės, tik vienas iš jų tėvų turi ES pilietybę, ir į tai, kad šis ES pilietis nustojo būti darbuotoju EB teisės prasme. Teismo atsakymas buvo toks: ES piliečio vaikai, atvykę ir apsigyvenę kartu su dirbančiu ES piliečiu vienoje iš valstybių narių, turi teisę reziduoti toje valstybėje tam, kad galėtų toliau lankyti mokyklą, kaip nurodyta Reglamento 1612/68 12 str. Šios teisės egzistavimui nedaro įtakos tas faktas, kad tik vienas iš tėvų yra ES pilietis, ar kad jis nustojo būti darbuotoju, ar tai, kad patys vaikai nėra ES

²⁰⁸ Byla C-24/86 Vincent Blaizot v University of Liège and others [1988] ECR-379. p. 19.

²⁰⁹ Byla C-389/87 ir C-390/87 G. B. C. Echternach and A. Moritz v Minister van Onderwijs en Wetenschappen [1989] ECR-723. p. 30.

²¹⁰ ten pat. p. 20-22.

²¹¹ Byla C-413/99 Baumbast, R v Secretary of State for the Home Department [2002] ECR I-7091.

piliečiai.²¹² Vaikams suteiktų teisių pasekoje teisė reziduoti buvo suteikta ir jų motinai. Ponia Baumbast nebegalėjo naudotis savo teisėmis, kaip darbuotojo sutuoktinė, tačiau leidimas gyventi šalyje jai buvo pratęstas, kaip vaikų, kurie naudojami teise mokytis toje valstybėje narėje, pagrindinei globėjai.²¹³

Baumbast byla buvo kartu sprendžiama su R byla, kur Teismas nusprendė, kad vaiko teisei gyventi ir mokytis priimančiojoje valstybėje narėje nedaro įtakos tas faktas, kad jo tėvai išsiskyrę. Pripažindamas vaikų teisę gyventi valstybėje narėje, ETT tokią pačią teisę pripažino ir išsiskyrusiai jų motinai, kuri nebuvo ES pilietė.²¹⁴ Tokiu pačiu principu vadovaujasi ir Europos Žmogaus Teisių Teismas – Berrehab bylos²¹⁵ sprendime jis išaiškino, kad santuokos nutraukimas negali automatiškai nulemti gyvenimo šalyje teisės praradimo. Svarbu išsiaiškinti tai, ar asmuo paliktų vaikus ar kitus šeimos narius toje konkrečioje valstybėje ir aptarti tos šeimos vieningumo klausimą.

Teisingumo Teismo praktika taip pat patvirtina darbuotojų vaikų teisę mokytis ar tęsti mokslus priimančiojoje valstybėje narėje net ir darbuotojui mirus.²¹⁶ Ši teisė buvo patvirtinta ir Gaal byloje (Byla C-7/94),²¹⁷ kurioje Teismas be viso to išaiškino darbuotojo vaikų, kurie yra daugiau nei 21 metų amžiaus ir nebėra išlaikomi tėvų, teisę naudotis Reglamento 12 straipsniu. Lubor Gaal gimė Belgijoje 1967 m., tačiau nuo dviejų metų augo Vokietijoje. Vokietijos universitete jis studijavo biologiją. 1989 m. būdamas 22 metų amžiaus jis kreipėsi į Vokietijos institucijas su prašymu finansuoti jo studijas Britų universitete. Lubor Gaal tėvas mirė 1987 m., ir jis pats nebuvo finansiškai išlaikomas savo motinos. Vokietijos valdžios institucijos atsisakė finansuoti jo studijas, motyvuodamos tuo, kad Lubor Gaal buvo virš 21 metų amžiaus ir nebuvo išlaikomas tėvų. ETT išaiškino, kad sąvoka „vaikas“ Reglamento 12 str. kontekste neturi būti aiškinama taip pat kaip šio Reglamento 10 str. (Direktyvos 2004/38/EB 2(2) str. pirmtakas, nustatantis darbuotojo šeimos narių kategorijas). Taigi, Gaal, prašydamas valstybės paramos studijoms pateko į Reglamento 12 str. taikymo sritį.

Valstybės parama, skirta mokymuisi turi būti vienodai prieinama tiek darbuotojo vaikams, tiek priimančiosios valstybės narės piliečiams, net ir tada, kai mokymasis vyksta kitoje valstybėje.²¹⁸ Bylos Di Leo sprendime (Byla C-308/89),²¹⁹ ETT išaiškino, kad „Reglamento 12 str. įtvirtina bendrą taisyklę, kuri nustato reikalavimą valstybėms narėms švietimo sistemoje

²¹² ten pat. p. 63.

²¹³ ten pat. p. 75.

²¹⁴ ten pat. p. 75.

²¹⁵ Berrehab v. Netherlands - 10730/84 [1988] ECHR 14 (21 June 1988)

²¹⁶ Bylos C-76/72 Michel S. v Fonds national de reclassement social des handicapés [1973] ECR-457; C-9/74 Donato Casagrande v Landeshauptstadt München [1974] ECR-773.

²¹⁷ Byla C-7/94 Landesamt für Ausbildungsförderung Nordrhein-Westfalen v Lubor Gaal [1995] ECR I-1031.

²¹⁸ Byla C-235/87 Annunziata Matteucci v Communauté française of Belgium and Commissariat général aux relations internationales of the Communauté française of Belgium [1988] ECR-5589.

²¹⁹ Byla C-308/89 Carmina di Leo v Land Berlin [1990] ECR I-4185. p. 17.

užtikrinti vienodą traktavimą savo piliečių ir tų vaikų, kurių tėvai yra kitos valstybės narės piliečiai, įsikūrę priimančiojoje valstybėje narėje. Tais atvejais, kai valstybė narė suteikia savo piliečiams galimybę gauti stipendiją mokslui užsienyje, tokia galimybė turi būti suteikta ir Bendrijos darbuotojo vaikui. Toks aiškinimas negali būti paneigtas ta aplinkybe, kad mokymasis, kuriam yra skiriama stipendija vyksta toje valstybėje narėje, kurios piliečiu darbuotojo vaikas yra.“

Kiti šeimos nariai, neįvardinti Reglamento Nr. 1612/68 12 str., pvz. sutuoktiniai, nepatenka į šio straipsnio taikymo sritį. Tačiau iš Teismo praktikos matome, kad šie asmenys savo teisę mokytis grindžia Sutarties 12 straipsniu, nustatančiu draudimą diskriminuoti pilietybės pagrindais arba Reglamento Nr. 1612/68 7(2) str., numatančiu vienodas galimybes gauti socialines ir mokestines lengvatas, kaip ir vietiniai darbuotojai. Byloje Forcheri v Belgium (Byla C-152/82)²²⁰ buvo nuspręsta, kad darbuotojo sutuoktinis neturi mokėti mokesčio, skirto užsirašymui į mokymosi kursus, nes tokio mokesčio nebuvo reikalaujama iš priimančiosios valstybės narės piliečių.

²²⁰ Byla C-152/82 Sandro Forcheri and his wife Marisa Forcheri, née Marino, v Belgian State and asbl Institut Supérieur de Sciences Humaines Appliquées [1983] ECR-2323.

IŠVADOS

Atlikta darbo temos analizė leidžia formuluoti šias išvadas, atsižvelgiant į iškeltus uždavinius:

1. Darbuotojo šeimos narių įtraukimo į laisvą asmenų judėjimą priežastys išplaukia iš tarptautinės teisės aktuose, valstybių narių konstitucijose, ES pirminės ir antrinės teisės aktuose pripažintų principų ir iš būtinumo užtikrinti tinkamą darbuotojų judėjimo įgyvendinimą.
2. Darbuotojo šeimos nario sąvoka apima sutuoktinį, partnerį, su kuriuo darbuotojas yra sudaręs registruotą partnerystę, darbuotojo, sutuoktinio ar partnerio išlaikomus vaikus ir tiesioginius giminaičius pagal aukštutinę giminystės liniją:
 - ETT praktika „sutuoktinio“ sąvokos klausimais ne visada dera su teisės aktuose numatytais nediskriminavimo seksualinės orientacijos atžvilgiu principais. Nei Direktyva, nei ETT praktika neišsprendžia klausimo dėl tos pačios lyties atstovų sudarytos santuokos pripažinimo laisvo asmenų judėjimo kontekste.
 - Direktyvos 2004/38/EB nuostatomis darbuotojo šeimos narių kategorijas papildžius partnerio, su kuriuo darbuotojas sudarė registruotą partnerystę, sąvoka, kyla daug neaiškumų, todėl tikslinga būtų papildomai reglamentuoti šį klausimą.
 - Sprendžiant darbuotojo, jo sutuoktinio ar partnerio vaikų ir tiesioginių giminaičių įtraukimo į darbuotojo šeimos narių sąvoką, svarbiausias kriterijus – išlaikymo fakto nustatymas.
3. Darbuotojo šeimos narių teisės yra nustatytos EB antriniuose teisės aktuose, tačiau ETT praktika yra pagrindinis šaltinis, nustatantis šių teisių apimtį:
 - Vienodo traktavimo principas (numatytas 2004/38/EB Direktyvos 24 str.) nustato tiesioginį ryšį tarp nediskriminavimo principo ir teisės apsigyventi valstybėje narėje.
 - Direktyva 2004/38/EB naujai pertvarko teisės įvažiuoti ir apsigyventi įgyvendinimo tvarką. Tam tikrų nuostatų atžvilgiu, darbuotojo šeimos narių, esančių trečiųjų valstybių piliečiais padėtis skiriasi nuo tų, kurie turi valstybės narės pilietybę. Anksčiau galiojusi „teisė pasilikti“ visa apimtimi yra įtraukiama į nuolatinio gyvenimo šalyje teisę, numatytą Direktyvoje.
 - Reglamento Nr. 1612/68 7(2) str., numatantis darbuotojo teisę naudotis tokiomis pačiomis socialinėmis ir mokestinėmis lengvatomis, kaip ir priimančiosios

valstybės narės piliečiai, ETT išaiškinimų dėka, taikomas ir darbuotojo šeimos nariams.

- Plačiausiai ETT aiškina darbuotojo vaikų teisę mokytis priimančiojoje valstybėje narėje. Šiems asmenims, teisės mokytis atžvilgiu, suteikiamas toks pat statusas, kaip ir priimančiosios valstybės piliečiams.
- Teisė įsidarbinti arba savarankiškai dirbti, anksčiau galiojusi tik darbuotojo sutuoktinio ir vaikų atžvilgiu, dabar galioja visiems šeimos nariams, kurie turi teisę gyventi šalyje.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

Lietuvos Respublikos įstatymai ir jų projektai

1. LR Civilinio Kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864, Valstybės žinios 2000, Nr. 74-2262.
2. Partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2004 02 24. Nr. IXP-3272.

Tarptautinės Konvencijos ir deklaracijos

3. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. JT GA 1948 12 10. Valstybės žinios, 2006 06 17, Nr. 68-2497.
4. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. 1950 11 04. Valstybės žinios, 1995 05 16, Nr. 40-987.
5. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. 1989 m. lapkričio 20 d. Valstybės žinios, 1995 07 21, Nr. 60-1501.

Europos Sąjungos teisės aktai

6. Konsoliduota Europos Bendrijos Steigimo Sutartis. 12002E. Valstybės žinios, 2004 01 03, Nr. 2-2.
7. Europos socialinė chartija. Valstybės žinios, 2001 06 08, Nr. 49-1704.
8. Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija. Nuoroda internete: http://europa.eu/constitution/lt/lstoc2_lt.htm Prisijungimo laikas: 2006-11-20.
9. Tarybos reglamentas dėl laisvo darbuotojų judėjimo Bendrijoje (EBB) Nr. 1612/68. 1968 m. spalio 10d. (OL L 245, 1992 8 26, p. 1)
10. Tarybos Direktyva Nr. 68/360/EB dėl valstybių narių darbuotojų bei jų šeimų judėjimo ir teisės apsigyventi Bendrijoje apribojimų panaikinimo. 1968 m. spalio 15 d. (OL L 257, 1968 10 19, p. 13—16)
11. Komisijos Reglamentas dėl darbuotojų, pagal darbo sutartį dirbusių valstybėje narėje, teisės pasilikti tos valstybės teritorijoje (EEB) Nr. 1251/70. 1970 m. birželio 29 d. (OL L 142, 1970 6 30, p. 24-26.)
12. Tarybos Reglamentas nustatantis trečiųjų šalių, kurių piliečiai, kirsdami išorines sienas privalo turėti vizas, ir trečiųjų šalių, kurių piliečiams toks reikalavimas

netaikomas, sąrašus (EB) Nr. 539/2001. 2001 m. kovo 15 d. (OL L 81, 2001 3 21, p. 1—7)

13. Tarybos Rezoliucija 97/C 382/01 dėl priemonių, kurių reikia imtis kovai su santuokomis iš išskaičiavimo.
14. Direktyva 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą. 2003 m. rugsėjo 22 d. (OL L 251, 2003 10 3, p. 12—18)
15. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje. 2004 m. balandžio 29 d. (OL L 158, 2004 4 30, p. 77—123)
16. Directive 2004/38/EC of the European Parliament and of the Council of 29 of April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States. (OJ L 158, 30.4.2004, p. 77–123)
17. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas dėl socialinės apsaugos sistemų koordinavimo. (EB) Nr. 883/2004 2004 m. balandžio 29 d. (OL L 166, 2004 4 30, p. 1—123)

Europos Sąjungos teisės aktų pasiūlymai ir projektai

18. Proposal for a Council Regulation (EEC) amending Reg (EEC) 1612/68 on free movement for workers within the Community [1989] OJ C100/6; [1990] OJ C68/88.
19. Proposal for a European Parliament and Council Regulation amending Reg (EEC) 1612/68 on freedom of movement for workers within the Community [1998] OJ C344/9.
20. Giacomo SANTINI (EPP-ED, I) Report on the proposal for a European Parliament and Council directive on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States. COM(2001) 257 – C5-0336/2001 – 2001/0111(COD).

Teismų praktika

Europos Teisingumo Teismo praktika

21. C-76/72 Michel S. v Fonds national de reclassement social des handicapés [1973] ECR-457.
22. C-152/73 Giovanni Maria Sotgiu v Deutsche Bundespost [1974] ECR-153.
23. C-167/73 Commission of the European Communities v French Republic [1974] ECR-359.
24. C-9/74 Donato Casagrande v Landeshauptstadt München [1974] ECR-773.

25. C-32/75 Anita Cristini v Société nationale des chemins de fer français (SNCF) [1975] ECR-1085.
26. C-48/75 Jean Noël Royer [1976] ECR-497.
27. C-118/75 Lynne Watson and Alessandro Belmann [1976] ECR-1185.
28. C-63/76 Vito Inzirillo v Caisse d'allocations familiales de l'arrondissement de Lyon [1976] ECR-2057.
29. C-8/77 Concetta Sagulo, Gennaro Brenca et Addelmadjid Bakhouché [1977] ECR-1495.
30. C-207/78 Criminal proceedings against Gilbert Even et Office national des pensions pour travailleurs salariés (ONPTS) [1979] ECR-2019.
31. C-157/79 Regina v Stanislaus Pieck [1980] ECR 2171.
32. C-65/81 Francesco Reina and Letizia Reina v Landeskreditbank Baden-Württemberg [1982] ECR-33.
33. C-35 ir 36/82 Elestina Esselina Christina Morson v State of the Netherlands and Head of the Plaatselijke Politie within the meaning of the Vreemdelingenwet; Sweradje Jhanjan v State of the Netherlands [1982] ECR-3723.
34. C-152/82 Sandro Forcheri and his wife Marisa Forcheri, née Marino, v Belgian State and asbl Institut Supérieur de Sciences Humaines Appliquées [1983] ECR-2323.
35. C-249/83 Vera Hoeckx v Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn, Kalmthout [1985] ECR-973.
36. C-261/83 Carmela Castelli v Office National des Pensions pour Travailleurs Salariés (ONPTS) [1984] ECR-3199.
37. C-267/83 Diatta v. Land Berlin [1985] ECR 567.
38. C-293/83 Françoise Gravier v City of Liège [1985] ECR-593.
39. C-29/84 Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany [1985] ECR-1661.
40. C-94/84 Office national de l'emploi v Jozsef Deak [1985] ECR-1873.
41. C-137/84 Criminal proceedings against Robert Heinrich Maria Mutsch [1985] ECR-2681.
42. C-298/84 Paolo Iorio v Azienda autonoma delle ferrovie dello Stato [1986] ECR-241.
43. C-59/85 State of Netherlands v. Ann Florence Reed [1986] ECR 1283.
44. C-131/85 Emir Gül v Regierungspräsident Düsseldorf [1986] ECR-1573.
45. C-316/85 Centre public d'aide sociale de Courcelles v Marie-Christine Lebon [1987] ECR 2811.
46. C-24/86 Vincent Blaziot v University of Liège and others [1988] ECR-379.

47. C-39/86 Sylvie Lair v Universität Hannover [1988] ECR-3161.
48. C-127/86 Ministère public and Ministre des Finances du royaume de Belgique v Yves Ledoux [1988] ECR-3741.
49. C-249/86 Commission v. Germany [1989] ECR 1263.
50. C-235/87 Annunziata Matteucci v Communauté française of Belgium and Commissariat général aux relations internationales of the Communauté française of Belgium [1988] ECR-5589.
51. C-321/87 Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium [1989] ECR-997.
52. C-379/87 Groener v Minister for Education [1989] ECR-3967.
53. C-389/87 ir C-390/87 G. B. C. Echternach and A. Moritz v Minister van Onderwijs en Wetenschappen [1989] ECR-723.
54. C-68/89 Commission of the European Communities v Kingdom of Netherlands [1991] ECR I-2637.
55. C-308/89 Carmina di Leo v Land Berlin [1990] ECR I-4185.
56. C-3/90 M. J. E. Bernini v Minister van Onderwijs en Wetenschappen [1992] ECR I-1071.
57. C-370/90 The Queen v Immigration Appeal Tribunal et Surinder Singh, ex parte Secretary of State for Home Department [1992] ECR I-4265.
58. C-37/93 Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium [1993] ECR I-6295.
59. C-415/93 Union royale belge des sociétés de football association ASBL v Jean-Marc Bosman, Royal club liégeois SA v Jean-Marc Bosman and others and UEFA v Jean-Marc Bosman [1995] ECR I-4921.
60. C-7/94 Landesamt für Ausbildungsförderung Nordrhein-Westfalen v Lubor Gaal [1995] ECR I-1031.
61. C-193/94 Criminal Proceedings against Sofia Skanavi and Constantin Chryssanthakopoulos [1996] ECR I-929.
62. C-266/95 Merino García v Bundesanstalt für Arbeit [1997] ECR I-3279.
63. C-85/96 María Martínez Sala v Freistaat Bayern [1998] ECR I-2691.
64. C-24/97 Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany [1998] ECR-2133.
65. C-337/97 C.P.M. Meeusen v Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep [1999] ECR I-3289.
66. C-378/97 Criminal Proceedings against Florus Ariel Wijsenbeek [1999] ECR I-6207.

67. C-190/98 Volker Graf v Filzmoser Maschinenbau GmbH [1994] ECR I-3361.
68. C-122/99P ir C-125/99P D and Sweden v. Council [2001]. ECR I-4319.
69. C-413/99 Baumbast and R v Secretary of State for the Home Department [2002] ECR I-7091.
70. C-459/99 Mouvement contre le racisme, l'antisémitisme et la xénophobie ASBL (MRAX) v Belgium. [2002] ECR I-6591.
71. C-257/00 Nani Givane and Others and Secretary of State for the Home Department [2003] I-345.
72. C-109/01 Secretary of State for the Home Department v. Akrich [2003] ECR I-9607.
73. C-464/02 Commission of the European Communities v Kingdom of Denmark [2005] ECR I-7929.
74. C-10/05 Cynthia Mattern, Hajrudin Cikotic v Ministre du Travail et de l'Emploi [2006] ECR I-3145.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

75. Karner v Austria. 40016/98 [2003] ECHR 395 (24 July 2003)
76. Berrehab v. Netherlands. 10730/84 [1988] ECHR 14 (21 June 1988)

Knygos ir moksliniai straipsniai

77. Barnard C. EC Employment law. Oxford University Press, 2000.
78. C. Barnard, J. Scott. The law of the single European market: unpacking the premises. Oxford Portland: Hart Publishing, 2002.
79. Barnard C. The substantive Law of the EU. The Four Freedoms. New York: Oxford University Press Inc., 2004.
80. Bell M. Anti-Discrimination Law and the European Union. New York: Oxford University Press Inc., 2002.
81. Bell M. EU Directive on free movement and same-sex families: guidelines on the implementation process. Ilga-Europe. Brussels, 2005.
82. Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius : Eugrimas, 1999.
83. Caracciolo di Torella E., Masselot A. Under construction: EU Family law. Sweet & Maxwell Ltd. and Contributors, 2004.
84. D. Chalmers, C. Hadjiemmanuil, G. Monti, A. Tomkins. European Union law. Text and materials. New York: Cambridge University Press., 2006.
85. Coles J. Law of the European Union. London: Old Bailey Press, 2005.

86. P. Craig, G. de Burca. EU Law: text, cases and materials. Oxford: Oxford Univeristy Press, 2003.
87. Davies K. Understanding European Union Law. London: Cavendish publishing, 2002.
88. Davulis T. Darbo teisė: Europos Sąjunga ir Lietuva. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
89. Deards E., Hargreaves S. European Union Law: textbook. Oxford: Oxford Univeristy Press, 2003.
90. Ellis E. Social Advantages: A New Lease of Life. (2003) 40 CMLRev. 639, 648.
91. Fairhurst J., Vincenzi Ch. Law of the European Community. Fourth edition. Harlow: Pearson: Longman, 2003.
92. Fairhurst J. Law of the European Union. Fifth edition. Harlow: Pearson: Longman, 2006.
93. Horspool M., Humphreys M., European Union Law. Core text series. Fourth edition. Oxford: Oxford Univeristy Press, 2006.
94. McGlynn C. Families and the E. U. Charter of Fundamental Rights. 2001.
95. Papandreou V. Debates of the European Parliament No 3-386/59, 13 February 1990.
96. Peers S. „Social advantages“ and Discrimination in Employment: Case Law Confirmed and Clarified. (1997) 22 ELRev. 157, 164.
97. Storey T., Turner Ch. Unlocking EU Law. Hodder Arnold, 2005.
98. Tatham A. F., Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999.
99. Walsh J., Fergus R. The rights of *de facto* couples. IHRC (Irish Human Rights Commission). Dublin, 2006.

Interneto svetainės

100. Bell M. Šeimos, partneriai, vaikai ir Europos Sąjunga. Nuoroda internete: <http://www.gay.lt/family/policy.php> Prisijungimo laikas: 2006-11-27.
101. Deklaracijos dėl Konstitucijos nuostatų. Baigiamasis aktas. 12 dalis - Deklaracija dėl su Pagrindinių teisių chartija susijusių išaiškinimų, 24 str.. Nuoroda internete: http://europa.eu.int/constitution/lt/ftocp139_lt.htm Prisijungimo laikas: 2006-12-07.
102. EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights (2005) Synthesis Report: Conclusions and Recommendations on the Situation of Fundamental Rights in the European Union and Its Member States in 2004, p. 128. Nuoroda internete: http://www.europa.eu.int/comm/justice_home/cfr_cdf/index_en.htm. Prisijungimo laikas: 2006-11-27.

103. Free movement and residence of Union citizens within the European Union. European Commission Directorate General Justice and Home Affairs. October 2004. Nuoroda internete:
http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/citizenship/movement/doc/free_movement_281004_en.pdf P. 86. Prisijungimo laikas: 2006-12-11.
104. ILGA Europe. Nuoroda internete: http://www.ilga-europe.org/europe/issues/marriage_and_partnership Prisijungimo laikas: 2006-11-27.
105. ILGA Europe. Nuoroda internete: www.ilga-europe.org Prisijungimo laikas: 2006-11-27.

SANTRAUKA

Tam, kad būtų užtikrintas tinkamas laisvo darbuotojų judėjimo įgyvendinimas, EB suteikia darbuotojui teisę būti lydimam šeimos narių. Taigi šeimos narių teisės yra priklausomos nuo darbuotojo.

Šių asmenų teises reglamentuoja antriniai teisės aktai. 2004 m. priimta Direktyva iš dalies pakeičia iki tol galiojusį reglamentavimą. Šie pokyčiai atspindi ETT praktiką.

Darbuotojo šeimos nariais yra laikomi sutuoktinis, partneris, su kuriuo darbuotojas yra sudaręs registruotą partnerystę, darbuotojo ir sutuoktinio ar partnerio vaikai iki 21 metų amžiaus, taip pat vyresni išlaikomi vaikai ir tiesioginiai giminaičiai pagal aukštutinę giminystės liniją. Darbe yra analizuojamas ETT požiūris į atskiras šeimos narių grupes, aptariamoms kitų autorių nuomonės, vertinimai.

Darbuotojo šeimos nariams yra suteikiamos įvažiavimo, apsigyvenimo ir nuolatinio gyvenimo teisės priimančiojoje valstybėje narėje. Taip pat įtvirtinama šių asmenų teisė įsidarbinti arba savarankiškai dirbti, gauti socialines lengvatas priimančiojoje valstybėje narėje. Darbuotojo vaikų atžvilgiu galioja teisė mokytis priimančiojoje valstybėje narėje. Visos šios teisės turi būti įgyvendinamos nediskriminuojant darbuotojo šeimos narių priimančiosios valstybės narės piliečių atžvilgiu. Kadangi ETT praktika yra pagrindinis šaltinis, nustatantis šių teisių apimtį, daugiausia dėmesio skiriama išsamiai svarbiausių ETT bylų analizei.

Raktiniai žodžiai: šeimos narys, darbuotojas, sutuoktinis, registruota partnerystė, vienodas traktavimas.

SUMMARY

In order to implement properly the free movement of workers, EC law grants EC worker the right to be accompanied by his family members. Thus, rights granted to family members are subject to worker status.

Secondary legislation provides rights of family members. The new measures are comprised in Directive 2004/38/EC which reflects practice of European Court of Justice. The conception of „family member” includes the spouse, the partner with whom the Union citizen has contracted a registered partnership, the direct descendants who are under the age of 21 or are dependants and those of the spouse or partner. Also the dependent direct relatives in the ascending line and those of the spouse or partner are included. This work analyses approach of ECJ according particular categories of workers family members. Positions of other authors are also discussed.

Members of Community worker’s family are granted rights of entry, residence and right of permanent residence in the host Member State. They are entitled to take up employment or self-employment there. Descendants are granted the right to equal conditions realizing their rights to education. Exercising these rights mention above family members shall enjoy equal treatment with the nationals of that Member State. The focal attention in this work is given to the practice of ECJ.

Key words: family member, worker, spouse, registered partnership, equal treatment.